

Betrokken bij de preek

Hoe weten jongeren van 15-20 jaar zich bij de preek betrokken?

Naam: Nelleke Plomp-Rodenburg
Studentnummer: 990082
Opleiding: Theologie - Godsdienst Pastoraal
Werk
Onderwijsinstelling: Christelijke Hogeschool
Ede
Begeleider: Harmen Jan Terwel
Eerste lezer: Anneke Kloosterman
Tweede lezer: Teus van der Lagemaat

Afstudeerscriptie
juni 2018

Voorwoord

‘Wanneer denk jij bij een preek: ‘Wauw, dat gaat over mij!’?’, vroeg ik jongeren van de Hervormde Gemeente Sliedrecht. ‘Wanneer denk jij dat eigenlijk?’, kaatste een meisje de bal terug. Terwijl ik zocht naar de juiste woorden om te beschrijven op welke momenten een preek resoneert in mij, gingen ik in gedachten terug naar mijn eigen jeugd. Hoe ik opgroeide onder preken van ds. C. Blenk die zich liet verrassen door het Woord en deze verrassingen op open wijze met ons deelde. ‘Ik geef het voor beter’ en ‘daar moet u thuis maar eens over doorpraten’, zei hij dan. De lijnen die hij trok tussen wat hij in de Bijbel las en het heden. Ik leerde dat geloven een ontdekkingsstocht is die alles te maken heeft met het leven nu. Niet elke preek was raak, maar met grote regelmaat voelde mijn jongere ik zich betrokken bij de preek. Het zou zomaar kunnen dat in die Delftse kerken het verlangen ontstond dat de basis is voor dit onderzoek: jongeren die tijdens de preek Gods liefdevolle aanwezigheid ervaren en aangespoord worden om Jezus te volgen.

De kerkdienst is een van de weinige plekken waar mensen van alle leeftijden en met diverse achtergronden samenkomen om God en elkaar te ontmoeten. Waar ze samen luisteren naar de Bijbel en zich meestal kunnen laten inspireren door een preek. De combinatie jongeren en preek is echter steeds minder vanzelfsprekend. Ook in Sliedrecht, het dorp waar dit onderzoek zich afspeelt, staat bij de meeste jongeren de kerkdienst niet wekelijks op het programma. Dat geldt ook voor jongeren die volop bij de kerk betrokken zijn en oprecht geloven. Toch geloof ik dat de preek een krachtig middel is waardoor God kan spreken, ook tegen jongeren. Wat zou het mooi zijn als jongeren zich betrokken weten, actief luisteren en vol nieuwe geloofsenergie de kerk verlaten.

Als verbindend specialist vierden bij JOP, Jong Protestant, zoek ik naar wegen tussen theorie en praktijk, verbindingen tussen theologie, wetenschap en de dagelijkse - wekelijkse - praktijk in een gemeente. In dit onderzoek ben ik daarom samen met jongeren, predikant en jeugdleiding uit Sliedrecht op zoek gegaan naar manieren waarop jongeren zich betrokken weten bij de preek. Het leverde een mooie beweging binnen de gemeente en een lijst met praktische tips op. Ogenscheinlijk kleine veranderingen waarachter een vernieuwde manier van denken schuilgaat.

De ideeën die de Sliedrechtse jongeren, hun jeugdleiding en predikant samen met mij ontwikkelden, zijn bruikbaar voor alle gemeenten die zoeken naar wegen om jongeren bij de preek te betrekken. De conclusie en aanbevelingen uit dit onderzoek zijn daarom interessant voor de breedte van de Protestantse Kerk.

Het is mijn verlangen dat dit onderzoek bijdraagt aan betrokken jongeren bij de preek. Aan het gesprek in de gemeenten tussen jeugdouders, predikanten, jeugdleiders en jongeren. Dat zij samen werken aan een klimaat waarin jongeren zeggen: ‘Ik blijf luisteren naar deze preek. Het gaat over mij en heeft betekenis voor mijn leven.’

Nelleke Plomp
Delft, juni 2018

Samenvatting

De preek is het kloppend hart van de eredienst. Deze verkondiging van het Woord bevat woorden van mensen waardoor God zelf tot ons kan spreken¹. Dit is de brede opvatting binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Tijdens de preek kan dynamiek ontstaan tussen God en mens, ook de mens in de adolescentiefase. Hiervoor is het nodig dat zij meedoen, participeren. Hoe raken jongeren tussen de 15 en 20 jaar betrokken bij de preek? Wanneer ervaren jongeren dat ze participeren in, betrokken zijn bij, de preek? Naar deze receptiekant, de ervaring van jongeren zelf, is weinig onderzoek gedaan. Dat leidde, in opdracht van JOP, Jong Protestant, tot de volgende vraagstelling:

Hoe weten jongeren van 15-20 jaar zich bij de preek betrokken?

Deze vraag is beantwoord door een combinatie van deductieve studie en empirisch actieonderzoek in samenwerking met de Hervormde Gemeente Sliedrecht, wijk 1 en 2. Na een inleiding, hoofdstuk 1, blijkt uit het theoretisch kader in hoofdstuk 2 dat betrokkenheid bij de preek gebeurt in de zogenoemde homiletische driehoek: samenwerking tussen hoorder, predikant en Woord. Om deze betrokkenheid bij jongeren van 15 tot 20 jaar tot stand te brengen zijn verschillende factoren nodig, waarbij zowel de jongere als de predikant verantwoordelijkheid hebben om deze te verwezenlijken. Deze factoren zijn ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid.

De onderzoeksmethode, Waarderend Onderzoek, samen met jongeren, jeugdleiding en predikant uit Sliedrecht, omvatte een twintigtal ontmoetingsmomenten, waarin het gesprek over de preek centraal stond. Hierin zijn uitspraken van jongeren over betrokkenheid bij de preek gedestilleerd. Ook werd informatie verzameld uit een enquête over de preek die tijdens of na een aantal kerkdiensten ingevuld kon worden. Het onderzoek eindigde met een preek die tot stand kwam met behulp van de uitkomsten van het onderzoek. De beschrijving hiervan is terug te vinden in hoofdstuk 3. Hierbij werden de resultaten van het theoretisch kader getoetst en vertaald naar de praktijk. Jongeren gaven aan dat een heldere opbouw van de preek, herkenbaarheid in je leven, afwisseling in vormen, en relevantie voor je dagelijks leven het belangrijkste zijn als het gaat om betrokkenheid bij de preek. Dit resulteerde in een voorbereiding van een preek, waarbij jongeren en predikant zich samen over het Woord bogen, en een preek waarin ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid op een heldere manier vorm kregen. De resultaten zijn te vinden in hoofdstuk 4.

Betrokkenheid van jongeren begint met wederzijdse openheid van predikant en jongeren voor elkaar en het Woord. Vanuit deze basishouding kan gewerkt worden aan een heldere opbouw, raakvlakken met de leefwereld en praktische toepasbaarheid. Deze conclusie is uitgewerkt in hoofdstuk 5. De homiletische driehoek en de drie factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid zijn inderdaad nodig om jongeren zich betrokken te laten bij de preek. Hoofdstuk 6 laat zien dat dit onderzoek valide is, maar dat breder onderzoek naar de impact van de preek op het leven van jongeren gewenst is. In hoofdstuk 7 staan aanbevelingen waarmee de conclusies vanuit de praktijk in Sliedrecht omgezet worden in praktische handreikingen. Deze zijn voor gemeenten in de breedte van de Protestantse Kerk bruikbaar. Denk hierbij aan punten als: werk aan een goede relatie tussen jongeren en predikant, benoem het heilige, laat jongeren blokkades benoemen en hef die samen op en zorg dat een preek in het jeugdwerk vervolgd krijgt.

¹ Kerk 2025: waar een woord is, is een weg. Pag. 15

Inhoud	
Voorwoord	1
Samenvatting	2
1. Inleiding	7
1.1 Doel- en vraagstelling	7
1.2 Onderzoeksopzet	8
1.3 Afbakening	8
2. Theoretisch kader	10
2.1. De protestantse preek	10
2.2 Verhouding tussen preek en Woord	11
2.3 De Geest en de preek	12
2.4 Actieve betrokkenheid	13
2.5 Tweevoudige verantwoordelijkheid	14
2.6 Betrokkenheid van jongeren	15
2.6.1 Ontvankelijkheid: de motivatie om met open oren en open hart te beginnen met luisteren.	15
2.6.2 Identificatie: het gaat over mij!	16
2.6.3 Toepasbaarheid: hier kan ik iets mee in mijn (geloofs)leven!	18
2.7 Conclusie	18
3. Methode: Waarderend onderzoek in Hervormde Gemeente Sliedrecht	20
3.1 Waarom waarderend onderzoek?	20
3.1.1 Waarderende gemeenteopbouw	21
3.1.2 Proeftuin	21
3.2 Waarom Hervormde Gemeente Sliedrecht wijk 1 en 2?	21
3.2.1 Criteria voor de proeftuin:	22
3.2.2 Achtergrondinformatie Hervormd Sliedrecht, wijk 1 en 2	22
3.4 Onderzoeksgroep	23
3.4.1 Kernteam	23
3.4 Planning en opzet onderzoek	24
3.4.1 Define	24
3.4.2 Discover	24
3.4.3 Dream	26

3.4.4 Design	26
3.4.5 Delivery	26
3.5 Communicatie	27
4. Resultaten	28
4.1. Toelichting verkregen resultaten	28
4.1 Discoverfase	28
4.1.1. Toegankelijkheid	29
4.1.2 Toepasbaarheid	29
4.1.3 Relatie tussen luisterintentie en luisterresultaat	30
4.1.4 Jeugdendienst 18 februari	31
4.1.5 Rol jongeren bij betrokkenheid bij de preek	31
4.1.6 Samenhang theoretisch kader en resultaten	32
4.2 Dream- en designfase - Hoe kunnen de kernelementen die ertoe doen naar de praktijk vertaald worden?	33
4.3 Deliverfase	35
5. Conclusie	37
5.1 Antwoord op de deelvragen	37
5.2 Antwoord hoofdvraag - conclusie	38
6. Discussie	39
6.1 Validiteit	39
6.2 Discussie	39
6.2.1 Mogelijke verklaringen voor resultaten	39
6.2.2 Nieuwe inzichten	39
6.2.3 Beperkingen en de implicaties daarvan	40
6.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	40
7. Aanbevelingen	41
7.1 Homiletische driehoek	41
7.1.1. Werk aan een goede relatie tussen jongeren en predikant.	41
7.1.2 Benoem het heilige	41
7.2 Ontvankelijkheid	41
7.2.1 Houd de opbouw van de preek onder de loep	41
7.2.2 Laat jongeren blokkades benoemen en hef die samen op	42
7.3 Identificatie	42

7.3.1 Predikant: train het absorptievermogen	42
7.3.2 Preek voor jongeren	42
7.3.3. Jongeren: deel je leven met de predikant	42
7.4 Toepasbaarheid	43
7.4.1 Predikant: durf directief te zijn	43
7.4.2 Zorg dat een preek in het jeugdwerk vervolg krijgt	43
7.5 Durf te experimenteren	43
8. Nawoord	45
Literatuurlijst/Bibliografie	47
Boeken:	47
Websites:	47
Bijlagen	48
Overzicht bijlagen	48
Bijlage 1 - Jongeren en de preek: 56 tips om jongeren bij de preek te betrekken.	49
Bijlage 2 - enquête jongeren en preek	55
Bijlage 3 - Resultaten enquête	57
Bijlage 4 - Overzicht uitkomsten discoverfase	67

1. Inleiding

‘Het leek wel of de predikant het tegen mij had!’ ‘Ik stond bijna op om te reageren tijdens de preek.’ ‘Hier kon ik écht wat mee!’ Wat zou het mooi zijn als dit standaard reacties van jongeren zouden zijn op de gemiddelde preek. Helaas is dit vaak niet het geval. Betrokkenheid van jongeren bij de preek is niet vanzelfsprekend: in veel Protestantse Gemeenten laten adolescenten weten dat de preek hen niet raakt - met woorden of met de voeten². De preek is het kloppend hart van de eredienst. Dit is de brede opvatting binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Deze verkondiging van het Woord bevat woorden van mensen waardoor God zelf tot ons kan spreken³. Hoewel een preek niet het enige middel is waarop het Woord verkondigd wordt - er zijn talloze vormen praktijk, binnen en buiten de kerkdienst -, blijft er nog steeds behoefte aan een ‘woord dat er toe doet’. In het gros van de Protestantse Kerkdiensten is de preek de wekelijkse praktijk. Er wordt door de hoorders wat van de preek verwacht. Tijdens de preek kan dynamiek ontstaan tussen God en mens. Het doel is dat predikant, Woord en hoorder actief op elkaar betrokken raken, waardoor de Geest gaat waaien, mensen geraakt worden en in beweging komen. Woord betekent in dit geval meer dan het gesproken woord. Woord is de aanwezig Christus, de Bijbel én de uitleg hiervan in de prediking. Dit wordt in hoofdstuk 2 beargumenteerd. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor de volwassen hoorder, maar ook voor de adolescent van 15-20 jaar. Juist voor deze jongeren, op de grens van de volwassenheid, is het belangrijk om zich betrokken te weten bij de preek en zich -mede- hierdoor thuis te voelen in de kerk. In 1 Korinthe 12 vergelijkt Paulus de gemeente met een lichaam van Christus. Ook jongeren maken deel uit van dit veelzijdige lichaam en horen als kostbare en kwetsbare leden gekoesterd en verzorgd te worden. Aandacht voor preken die ook hen raken hoort daar zeker bij. Omdat dit onderzoek vond plaats in opdracht van JOP, Jong Protestant, richt het zich op jongeren in de Protestantse Kerk in Nederland.

Betrokkenheid van jongeren tussen de 15 en 20 jaar bij de protestantse preek is dus niet vanzelfsprekend, terwijl deze wel centraal staat in de meest protestantse kerkdiensten.

1.1 Doel- en vraagstelling

Over de preek is heel veel geschreven en gezegd. Maar naar de receptiekant van jongeren is weinig onderzoek gedaan, terwijl in de beleving en ervaring van jongeren een sleutel ligt om preken beter aan te laten sluiten bij hun belevingswereld⁴. JOP, Jong Protestant, heeft het verlangen dat elk kind en iedere jongere zich door God geliefd weet en geeft daar samen met vrijwilligers en professionals in het jeugdwerk vorm en betekenis aan.⁵ De kerkdienst is een plek waar mensen van alle leeftijden God en elkaar kunnen ontmoeten, onder andere tijdens de preek. Om gemeenten te ondersteunen bij het vormgeven van de kerkdienst als thuisplek voor jongeren - een van de doelen van JOP -, is de kennis van wat jongeren zelf ervaren heel belangrijk. Daarom kan JOP de uitkomsten van dit onderzoek gebruiken om gemeenten te helpen bij het beter laten aansluiten van preken bij de leefwereld van jongeren.

Deze doelen leiden tot de volgende vraagstelling:

Hoe weten jongeren van 15 tot 20 jaar zich bij de preek betrokken?

² Bernts, T en Berghuijs, J, 2016, God in Nederland - 1966-2015, Utrecht: Ten Have
<https://www.ru.nl/theologie/@1031466/god-nederland/>

³ Kerk 2025: waar een woord is, is een weg. Pag. 15

⁴ Zie o.a. Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, Growing Young, Grand Rapids, USA: Baker Books

⁵ <https://jop.nl/over-jop/over-jop>

Met als deelvragen:

- Welke factoren met betrekking tot betrokkenheid van jongeren bij de preek kunnen er uit het theoretische kader gedestilleerd worden?
- Hoe verhouden deze factoren zich met de ervaring en beleving van jongeren in Sliedrecht?
- Hoe kunnen elementen die zorgen voor betrokkenheid van jongeren bij de preek naar de praktijk vertaald worden?

1.2 Onderzoekopzet

Om tot beantwoording van deze vragen te komen, koos ik voor een combinatie van deductieve studie - uit ander wetenschappelijk onderzoek logische gevolgtrekkingen halen - en empirisch actieonderzoek. Als onderzoeker maakte ik deel uit van een verandertraject waarbij ik waarnemingen gebruik om tot bewijsvoering te komen. Door middel van literatuurstudie en een diepte-interview met enkele theologisch experts op het gebied van preken ontdekte ik tijdens de deductieve studie factoren die een leidraad vormen voor het actieonderzoek. Dit actieonderzoek vond plaats in samenwerking met de Hervormde Gemeente Sliedrecht, wijk 1 en 2. Ik gebruikte hiervoor de methode Waarderend Onderzoek (Appreciative Inquiry⁶), een veranderfilosofie die uitgaat van positieve ontwikkelingen en een gezamenlijke inzet en wil om een betere toekomst te ontwikkelen. Samen met jongeren, jeugdleiding en predikant doorliepen we zo'n Waarderend Onderzoek-traject: onderzoeken en waarderen wat er is; samen dromen over hoe het ook kan; definiëren wat hiervoor nodig is en dit in de praktijk brengen.

Uit het actieonderzoek kwamen praktische aanbevelingen en tips die door predikanten, gemeenten en jongeren in de breedte van de Protestantse Kerk ingezet kunnen worden.

1.3 Afbakening

In het onderzoek focus ik mij op jongeren in één gemeente (twee wijken) tussen de 15 en 20 jaar die regelmatig een kerkdienst bezoeken. Jongeren van deze leeftijd zitten in de midden- en late adolescentie. Ze zijn steeds beter in staat tot abstract denken, hebben meer kennis en een hoge mate van zelfbewustzijn en bewustzijn van hun omgeving⁷. Ze kunnen een preek meestal cognitief begrijpen en toepassen op zichzelf op hun omgeving: het zijn mensen op de drempel van volwassenheid. Tegelijkertijd zijn ze vaak open en eerlijk en kijken veel adolescenten met een frisse blik naar de wereld. Preken die jongeren in deze leeftijdscategorie aanspreken, zijn ook begrijpelijk voor volwassenen. Zo raakt dit onderzoek de hele gemeente.

Ik kies voor een gemeente van de Protestantse Kerk in Nederland omdat dit voornamelijk de doelgroep van JOP is. De keuze voor de Hervormde Gemeente Sliedrecht heeft te maken met een betrokken groep jongeren die al regelmatig meedenkt rond een kerkdienst. Ook heeft de gemeente een predikant die zoekt naar wegen om jongeren bij de preek te betrekken en hierbij het experiment niet schuwt. Dit past bij de gekozen methode van Waarderend Onderzoek, die uitgaat van wat er al goed gaat in een bepaalde situatie.

⁶ <https://appreciativeinquiry.champlain.edu/>

⁷ Slot, W. e.a. (2013), *De psychologie van de adolescentie* (24e editie). Amersfoort: Thieme Meulenhoff BV, hoofdstuk 4

De preek is - als het goed is - ingebed in de liturgie. Het is geen losstaand element. Participatie vindt ook, vaak met name, in de overige elementen van een kerkdienst plaats. Toch kies ik voor een focus op de preek. Juist omdat dit gezien wordt als kernelement in de liturgie, maar door jongeren veelal niet ervaren wordt als moment van participatie, verdient de preek dit specifieke onderzoek.

Participatie, letterlijke en/of figuurlijke deelname van jongeren bij de preek heeft hoogstwaarschijnlijk met meer factoren te maken dan alleen dat ene moment op zondag. De mate van betrokkenheid bij andere activiteiten - catechese, clubwerk, inzet als vrijwilliger - speelt ongetwijfeld een belangrijke rol. De samenhang tussen kerkdienst en andere momenten dat jongeren in en rond de kerk samenkomen is dan ook belangrijk. Toch kies ik ervoor mij te beperken tot het moment van de preek: welke factoren zijn daarin belangrijk als het om participatie van jongeren gaat. Alleen dan levert dit onderzoek goede handvatten voor predikanten en gemeenten om de betrokkenheid bij de preek te verbeteren. Focus op gemeenschap en relaties tijdens andere momenten, geloofsopvoeding thuis e.d. is zonder twijfel belangrijk, maar valt buiten de scope van dit onderzoek.

2. Theoretisch kader

Dit hoofdstuk duidt het woord preek en toont aan waarom de preek zo'n centrale plaats inneemt in de protestantse kerkdienst. Daarnaast onderbouwt dit hoofdstuk waarom actieve betrokkenheid van predikant én hoorder verondersteld wordt bij de Woordverkondiging en dat dit voor beide partijen een verantwoordelijkheid is die ze serieus moeten nemen. Tenslotte levert dit hoofdstuk een inkijkje in de psychologie en sociologie van adolescenten tussen de 15 en 20 jaar.

Vanuit deze onderbouwing wordt duidelijk dat voor het actief betrekken van jongeren bij de preek de kernbegrippen ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid centraal staan. Deze drie begrippen zullen dan ook een sleutelrol vervullen in het waarderend onderzoek in de Hervormde Gemeente Sliedrecht en de resultaten daarvan, die in de hoofdstukken 3 en 4 beschreven zullen worden.

2.1. De protestantse preek

De preek neemt, in de breedte van de Protestantse Kerk, een centrale plaats in de liturgie in. In de Reformatie komt alle nadruk op Woord en Sacrament. 'Het geloof is uit het gehoor en het gehoor uit het Woord Gods'⁸ is een kerntekst waarmee de reformatoren het gezag van apostelen en profeten in ere wilden herstellen.⁹ In de Rooms Katholieke kerk verdreven rituelen en liturgie het gesproken woord naar de achtergrond, waarop de Reformatie een zware correctie vormde. Hoewel Woord en Sacrament in en na de Reformatie samen een ellips vormen, ligt het zwaartepunt in de praktijk vanaf het begin meestal op de verkondiging, de preek.¹⁰ Nu nog steeds geldt dat er, zeker in gemeenten die zich verwant voelen met gereformeerde theologie, nadruk ligt op de verkoning van het Woord. In de praktijk wordt hier meestal de preek (en de schriftlezing) mee bedoeld. In de voorbije eeuwen zijn er dan ook talloze - soms verhitte - discussies en stromingen geweest om de preek en de werking daarvan te duiden. Hieraan liggen soms grote theologische verschillen ten grondslag. Hoe je aankijkt tegen de verhouding van God en mens, de aanwezigheid van Christus in deze wereld en de werking van Gods Geest heeft uiteraard ook invloed op je visie op liturgie en de rol van de preek daarin. Zo gaf Marcel Barnard, professor Praktische Theologie/Liturgiewetenschap aan de PthU een kort inkijkje in de geschiedenis van de liturgie tijdens zijn inleiding op de Nationale Synode in november 2017. "Staat de uitstorting van de Geest centraal in de eredienst, de maaltijd van de Heer, óf de vleeswording van het Woord, het gesproken woord?," zei hij, verwijzend naar het debat Noordmans-Van der Leeuw dat uiting gaf aan de percepties waarin de protestantse preekvisie grofweg in is op te delen. Noordmans benadrukt het subjectiverend karakter: de preek roept ons op om tot bekering te komen. Van der Leeuw heeft een meer kerygmatische benadering: de nadruk op de objectiviteit van Gods woord, die we vieren in preek en liturgie. Barnard stelt het zo: "Zijn wij erop uit om mensen te bekeren? Of delen wij in het heil dat is geschonken? Twee uitersten met vele nuances."¹¹ Deze uitersten zijn nog steeds terug te vinden in de breedte van de Protestantse kerk, zegt ook Ciska Stark¹². "Het zijn echt twee verschillende stijlen. Ga je op vakantie met een reisleader die de weg weet of met een coach. Dat betekent niet alleen iets praktisch, maar ook theologisch."

⁸ Romeinen 10: 17

⁹ De Leede, B. en Stark, C. (2017) Ontvouwen, protestantse prediking in de praktijk. Zoetermeer: Boekencentrum, pag. 22

¹⁰ Barnard, M. (2008) De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk. Zoetermeer, Meinema, pag 210

¹¹ 16 november 2017, Synode Protestantse Kerk, inleiding door Professor Marcel Barnard.

¹² Gesprek met theologen op donderdag 22 februari 2018

Toch benadrukt Barnard in zijn de notitie 'Tot Gods Eer', dat er wel degelijk sprake is van een overkoepelende protestantse theologie over de liturgie - en dus ook de preek. Een van deze overkoepelende lijnen is dat de liturgie principieel 'responsiaal' is: woord en antwoord.¹³ De hoorder ontvangt niet alleen, maar doet van harte mee. Deze wederkerigheid blijkt ook uit het eerste uitgangspunt over de eredienst in het Dienstboek van de Protestantse Kerk. "Geroepen door haar Heer komt de gemeente samen voor de kerkdienst. Het is God zelf die 'zijn naam doet gedenken' (Exodus 20:24). De eredienst is daarom een dienst van God aan mensen, die de dienst van mensen aan God oproept, draagt en omvat."¹⁴ Als het goed is roept de eredienst dus mensen op om actief God te dienen, je kunt een kerkdienst niet zomaar ondergaan.

2.2 Verhouding tussen preek en Woord

Het woord preken komt van het Latijnse woord praedicare, wat staat voor openlijk verklaren, verkondigen of zelfs uitroepen.¹⁵ Volgens Van Dale betekent een preek een godsdienstige rede als onderdeel van de kerkdienst. In de kerk hebben we het vaak over 'woordverkondiging'. Bij het Woord denken we allereerst vaak aan het gelezen woord, de teksten in de Bijbel. Maar het begrip Woord omvat meer. Karl Barth benoemde drie vormen van het Woord: allereerst de openbaring van Jezus Christus als Woord van God in het verleden, maar ook nu nog in het leven van de gelovigen door de Heilige Geest. Dit wordt duidelijk benoemd in Johannes 1. Daarnaast omvat Woord de Bijbel én de verkondiging van Jezus Christus op allerlei manieren.¹⁶ De preek is dus in de eerste plaats het verkondigen van Jezus Christus vanuit de Bijbel.

Het is belangrijk om te vermelden dat de preek hierop niet het alleenrecht heeft.

Woordverkondiging kan op heel veel verschillende manieren, zowel verbaal als non-verbaal. Toch heeft de preek als 'werkvorm' sterke papieren. Allereerst vanuit de geschiedenis. Protestantse leggen vanaf het begin nadruk op onderwijs en uitleg van het geloof. Dit heeft alles te maken met de visie op het verbond, kinderdoop en de ambtsopvatting¹⁷ en met het afzetten tegen de nadruk op rituelen en sacramenten in de Rooms Katholieke kerk. Leren wat het geloof inhoudt en het verkondigen van de ware leer zijn essentieel om gelovigen tot bekering te brengen volgens Luther en Calvijn. De Bijbel moet niet alleen gelezen, maar ook mondeling uitgelegd worden. Volgens de Heidelbergse Catechismus vraag en antwoord 83 is de woordverkondiging dan ook een van de twee sleutels waarmee 'het hemelrijk den gelovigen opengedaan, en den ongelovigen toegesloten wordt.'

Inmiddels is er ook in Protestantse Kringen weer meer oog voor rituelen en Woordverkondiging op andere wijze dan via een preek. Het geloof is uit het gehoor én uit het zien en zelfs aanraking, lezen we 1 Johannes 1: 1¹⁸. Jezus' optreden op aarde bestond naast 'preken' dan ook uit 'laten zien' en 'laten ervaren', met Zijn sterven en opstanding als climax. En ook de verkondiging van het evangelie door de apostelen vond zowel door woord als daad plaats. De claim dat 'het onder de preek moet gebeuren', is dan ook wat kort door de bocht. Veel (jonge) mensen hebben juist buiten de kerkdienst

¹³ Barnard, M, Notitie Synode Protestantse Kerk Nederland, 16 november 2017

¹⁴ Dienstboek - een proeve. Schrift, Maaltijd, Gebed (1998)

¹⁵ Volgens Paulien Vervoorn in haar boek Geloofwaardig spreken, pag 17

¹⁶ Van den Brink, G. Van der Kooij, C (2012), Christelijke Dogmatiek, een inleiding (2e editie). Zoetermeer, Nederland: Uitgeverij Boekencentrum. pag. 535

¹⁷ De Leede, B. en Stark, C. Ontvouwen, protestantse prediking in de praktijk, (Zoetermeer. Boekencentrum, 2017) pag. 20

¹⁸ 1 Johannes 1: 1 'Wat er was vanaf het begin, wat wij gehoord hebben, wat wij met eigen ogen gezien en aanschouwd hebben, wat onze handen hebben aangeraakt, dat verkondigen wij: het Woord dat leven is.'

een geloofservaring, bijvoorbeeld tijdens het zingen op een worshipbijeenkomst, in de natuur of op een kamp met andere mensen. De Bijbel geeft hier ook volop ruimte voor, kijk bijvoorbeeld naar Elia die God ontmoet in het suizen van de stilte, de lofprijzing vol gezang bij de inwijding van de tempel, Lydia die gebedsontmoetingen aan het strand leidt of de huiskamerbijeenkomsten die in Handelingen beschreven worden.

We hoeven Woordverkondiging en het werkterrein van de Geest dus niet te versmallen tot de preek. Zo zegt Stark zelfkritisch op de predikantsopleiding aan de PthU: "In onze opleiding zijn we heel sterk op een schriftcultuur aangelegd, we zijn vooral bezig met teksten, teksten, teksten. Het is bijna jammer dat de heilige Schrift op schrift gekomen is, terwijl er met taal zoveel meer te doen is."¹⁹ Toch hoeven we de preek niet af te schuiven of als achterhaald te zien. Te vaak wordt er negatief over de preek gesproken.²⁰ Nog steeds is er behoefte aan een 'woord wat er toe doet'. Juist in een tijd waarin informatie als een onophoudelijke stroom op mensen inbeukt, maar overlevering van wijsheid niet vanzelfsprekend is.²¹ Kijk maar naar het razende tempo waarin toespraken van bijvoorbeeld Oprah Winfrey en Barack Obama op social media gedeeld worden, hoe miljoenen mensen zich laten inspireren door TED Talks, en de speech bij levensbepalende gebeurtenissen nog steeds gemeengoed is. Verbale communicatie blijft belangrijk. De bewering dat we in een beeldcultuur leven klopt dus maar ten dele. Wel wordt het verbale van een preek steeds vaker ondersteund met beeld, mede dankzij de beamers die in meer en meer kerken verschijnen. Dit schept mogelijkheden om het gesproken woord op visuele wijze kracht bij te zetten. Een goede ontwikkeling, aangezien mensen niet alleen en niet allemaal in even sterke mate verbaal-linguïstisch intelligent zijn, maar ook op andere gebieden geprikkeld moeten worden om te kunnen leren.²² Deze veelzijdigheid is trouwens helemaal niet nieuw, maar wortelt in de Bijbel zelf waar woorden en daden naast en ter versterking van elkaar gebruikt worden om de blijde boodschap te brengen.

2.3 De Geest en de preek

Een preek is meer dan een aantal goedgekozen woorden rond een pakkend thema, zoals een goede speech of een succesvolle TED Talk. We zeggen Karl Barth na dat de preek een van de gestalten is van openbaring, incarnatie van het Woord van God. Tijdens de preek is God tegenwoordig in de Heilige Geest en is Christus in ons midden²³. Preken is een samenspel tussen het Woord - de Bijbel, Christus -, de predikant en de hoorder. In deze homiletische driehoek, de spelruimte tussen deze drie punten, kan de Geest werken en dan gebeurt er wat. Als de predikant betrokken is op hoorder en tekst, en de hoorder op haar beurt van harte meedoet in de tekst, uitgesproken door de predikant, resoneert er iets. De aanwezigheid van Christus kan op zo'n moment merkbaar zijn in de kerkzaal. Dan worden woorden ineens Woord. Het verlangen dat dit werkelijkheid wordt, vraagt iets van zowel de predikant als de hoorder.

¹⁹ Gesprek met theologen op donderdag 22 februari 2018

²⁰ Hier ageert Kees van Ekris sterk tegen in het gesprek op 22 februari: 'We moeten af van het negatieve klimaat rondom prediking. Je kunt zeggen: er is geen hond die het (*dat is de boodschap in de vorm van een preek, NP*) interesseert. Onzin. Het heeft allemaal met de manier waarop wij over de preek spreken te maken. Mensen zoeken zo vaak naar iemand die vatbaar is om een zinnig woord te zeggen. In je klas, bedrijf, als er iets ergs gebeurt. Als je het zo verwoord, dan opeens denkt iedereen: natuurlijk!'

²¹ De Leede, B. en Stark, C. Ontvouwen, protestantse prediking in de praktijk, (Zoetermeer. Boekencentrum, 2017) pag. 239

²² Gebaseerd op de acht verschillende intelligenties die Howard Gardner (1983) benoemde.

²³ De Leede, B. en Stark, C. Ontvouwen, protestantse prediking in de praktijk, (Zoetermeer. Boekencentrum, 2017) pag. 76

De preek roept een actieve houding op, verwacht die zelfs. Of de Geest werkt, is niet afhankelijk van de predikant of de hoorder, maar dat de Geest kán waaien, daaraan kunnen zowel de predikant als de hoorder bijdragen. Prediking is Gods werk én mensenwerk.²⁴ De interactie tussen predikant en luisteraar is van cruciaal belang om het Woord ingang te laten vinden. De predikant is hierbij als het ware een intermediair tussen de hoorder en het Woord.²⁵ Dat vraagt wat van de opleiding en blijvende scholing van de predikant en van de inzet van degene die voorgaat. “De preek moet de kwaliteit dragen die de heiligheid van God, de heiligheid van de gemeente en de heiligheid van de schrift verdient. Het mag geen kletspraat zijn,” aldus Stark. “Dit vraagt inoefening en ruimte.”²⁶ Maar er ligt ook een opdracht bij de hoorder: een actieve luisterhouding, open oren en een open hart zijn nodig om de Geest Haar werk te laten doen. Het begint dus met de wil om je te laten betrekken. Wil een preek iets teweegbrengen, dan is participatie - deelname, actieve betrokkenheid - van de hoorder nodig. Deze participatie gebeurt als het goed is in de liturgie, door samen te zingen, in de gebeden en tijdens de collecte. Het Woord omvat de menselijke reactie.²⁷ Zowel de reactie van de predikant, die - geïnspireerd door de Heilige Geest - preekt, als van de gemeente. Daarom kan een preek ook niet losstaan van de rest van de liturgie. In dit ‘heilige spel’²⁸ kan de Geest waaien. Jongeren geven aan dat ‘mooie liederen’ en een prettige sfeer bijdragen aan geraakt worden door een preek.²⁹ Plezier noteert in zijn dissertatie dat mensen soms nauwelijks verschil aangeven tussen wat er in de preek is gezegd of in de gebeden.³⁰ Een kerkdienst bestaat dus als het goed is niet uit losse blokjes, maar vormt een eenheid, waarin predikant, gemeente, de Bijbel in de hele liturgie als het ware een gesprek aangaan. Betrokkenheid bij de preek gaat dus over meer dan alleen de preek. Ook in dit onderzoek, waar de focus op de preek ligt, is het goed om hiervan bewust te blijven.

2.4 Actieve betrokkenheid

Het begrip participatie kan niet ontbreken als het gaat om preken, zo bleek al uit de voorgaande alinea’s. Volgens Wikipedia betekent participatie ‘actieve deelname’.³¹ Ik kies ervoor om het woord participatie te definiëren als actieve betrokkenheid: in de kerk, ook tijdens het luisteren van de preek doet de hoorder mee, als actor, niet als consument of passieve luisteraar. Geloven is meer dan het hebben van bepaalde standpunten, overtuigingen of kennis: het is een zaak van de levenspraktijk. Orthodoxie, rechtzinnigheid in de leer, kan niet los staan van orthopraxie, een gelovig leven. In de kerkdienst, en ook tijdens de preek, wordt dit geloofsleven geoefend door je samen met anderen onder het Woord van God te plaatsen en hierop te antwoorden in gebeden, liederen en ontmoeting met elkaar. Om in het dagelijks leven de lofzang gaande te kunnen houden, is aansluiting op beide leefwerelden dus noodzakelijk. Een mooi voorbeeld hiervan is Maria, de moeder van Jezus. In de evangeliën wordt meerdere keren benadrukt hoe ze zich onder het woord stelt en zich hierdoor laat gezeggen en inzetten. Dat begint al bij de aankondiging door de engel Gabriël, maar ook als ze luistert naar het getuigenis van de herders of naar Jezus tijdens de bruiloft in Kana.

²⁴De Leede, B. en Stark, C. *Ontvouwen*, (2017) protestantse prediking in de praktijk. Zoetermeer. Boekencentrum. pag. 31

²⁵ idem

²⁶ Gesprek met theologen op donderdag 22 februari 2018

²⁷ Barnard, M. (2008) *De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk*. Zoetermeer, Meinema, pag 216

²⁸ Volgens Josuttis

²⁹ Komt diverse malen naar voren in gesprekken met jongeren in Sliedrecht.

³⁰ Plezier, T. (2010). *Religious Involvement in hearing sermons*. Delft, Nederland: Eburon Uitgeverij. 343

³¹ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Participatie>

2.5 Tweevoudige verantwoordelijkheid

De overtuiging dat de preek interactie veronderstelt, vraagt iets van de predikant én van de hoorder. Een predikant moet telkens op zoek naar de verbinding met de hoorder en met het Woord. Onder andere Marcel Barnard³² spreekt hierbij over 'rooted' en 'connected': geworteld in Christus, theologie, exegese en traditie en verbonden met de hoorder, lokale context en cultuur. Preken vanuit de overtuiging dat de predikant ontvangen heeft om te delen en dat de hoorder wat terug te zeggen heeft. Delen is hierbij iets anders dan uitdelen: delen doe je samen mét de ander in verwondering over wat je zelf kreeg. Een preek is ook een wederkerig proces, als het goed is geeft de hoorder - tijdens of na de preek - iets terug waardoor de predikant kan groeien. Dat kan verbaal, maar ook non-verbaal, door een blik of een knikje. Zo is de som meer dan het geheel der delen. Dit vraagt van de predikant vertrouwen in de hoorders en verwachting dat je een preek niet alleen doet, maar samen met de hoorders. Stefan Paas beschrijft hoe in zijn gemeente de liturgie én de preek iets is van de heel de gemeente, waardoor mensen van consument 'mede-producent' worden en zich zo betrokken voelen. "Dat begint daar waar de liturgie niet meer een een-tweetje is tussen de professionele theoloog en de organist, maar echt het 'werk van het volk' wordt."³³ Om dit te bereiken moeten predikanten hoorders elke preek opnieuw uitnodigen tot participatie. Als het kan vooraf, maar ook tijdens de preek in retoriek, door herkenbare verhalen te delen, door denkvragen te stellen of daadwerkelijk interactie en reactie op te roepen.

Maar de bal ligt niet alleen maar bij de predikant. Ook de hoorder heeft een verantwoordelijkheid: betrokkenheid vereist inzet van alle partijen. Dit vraagt van de gemeente om vertrouwen te hebben in de predikant en dat hij of zij ruimte krijgt om te wortelen in de Schriften én in verbinding te zijn met de wereld om hem heen. De hele homiletische driehoek doet mee. Theo Plezier publiceerde in 2010 zijn promotie-onderzoek 'Religious involvement in hearing sermons' over het gelovig betrokken zijn van de hoorder, waarin hij stelt dat betrokken raken bij de preek start bij de ontvankelijkheid van de hoorder.³⁴ Betrokkenheid begint dus met open oren en een open hart. Geestelijke afwezigheid, een zeer kritische houding of zelfs weerstand maakt de stap naar actieve betrokkenheid wel heel groot. Het is de taak van de hoorder om verwachtingsvol te beginnen met luisteren in het vertrouwen dat een preek meer is dan een lezing, maar een medium waardoor de Geest wil en kan werken. 'Een concentratie als intensiteit van aandacht: een soort gemeenschappelijke ervaring, waarin je samen iets van God ervaart.'³⁵ Stap twee van gelovig betrokken zijn, zo ontdekte Plezier, is het verblijven in de wereld van de preek. Om meegenomen te worden, is het nodig dat de hoorder de preek met aandacht waarneemt, zich identificeert met de preek en zich op existentieel niveau herkent. Deze tweede stap is nodig voor het derde stadium: het actualiseren van het geloof van de hoorder. Heb ik er wat aan? Heb ik wat nieuws geleerd, kan ik er in mijn gelovige praktijk van alledag iets mee, sterkt het mijn relatie met God? Een goede preek zorgt ervoor dat geloof op een nieuwe manier werkelijk laat zijn en het geloof opnieuw realiteit is.³⁶ Dit zijn drie stadia die tijdens de preek plaatsvinden, maar de betrokkenheid van de hoorders omvat niet alleen de tijd van de preek of zelfs de kerkdienst. Het geven van positieve feedback, aandragen van teksten of thema's, delen van het geloofsleven in al z'n ups en downs dragen zeker bij aan de betrokkenheid tijdens de preek.

³² Barnard, M. Cilliers J., Wepener C. (2014). *Worship in the Network Culture*. Peeters Bvba. Pag 75

³³ Paas, S. (2018). 'Doe altijd alsof er gasten in de kerk zijn' *Nederlands Dagblad* 07 04 2018, pag. 16

³⁴ Plezier, T. (2010). *Religious Involvement in hearing sermons*. Delft, Nederland: Eburon Uitgeverij, pag 342

³⁵ Plezier, T. (2010). *Religious Involvement in hearing sermons*. Delft, Nederland: Eburon Uitgeverij, pag 345

³⁶ idem

Uit Pleziers onderzoek wordt duidelijk dat de preek geen achterhaald principe is. Ook zijn de verwachtingen van de geïnterviewde hoorders hooggespannen. Voor hen staat hun geloof in God op het spel in het luisteren. Ze zoeken naar preken die helpen bij het vertrouwen op God, die een ervaring van de genade van Christus teweegbrengen of iets van het Koninkrijk laten oplichten, om zo in het gelovig leven van elke dag verder te kunnen groeien.

2.6 Betrokkenheid van jongeren

Bovenstaande geldt voor volwassen hoorders. Dit onderzoek richt zich op de betrokkenheid van jongeren tussen de 15 en 20 jaar, in de midden- en late adolescentie. Veel van wat hierboven beschreven is over preek en betrokkenheid geldt ook voor jongeren in deze leeftijdscategorie. Als het goed is staan zij in het midden van de gemeente, het veelzijdige lichaam van Christus. Daar past een te sterke inzooming op één bepaalde leeftijdscategorie of levensvorm niet bij. Toch is het goed om apart naar deze doelgroep te kijken, juist omdat jongeren in deze leeftijdsgroep aangeven (in woorden of met de voeten) dat ze zich niet thuisvoelen onder de preek³⁷. Wil een predikant voor heel de gemeente preken, dan is expliciet ook aandacht voor jongeren nodig. Zoals een predikant als het goed is kijkt naar verschillende groepen en individuen in de gemeente. We kijken hierbij naar de drie stadia die Plezier benoemt als cruciaal voor gelovige betrokkenheid bij preken, namelijk ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid. Wat is er vanuit de psychologie, sociologie en theologie te benoemen wat bijdraagt aan deze drie factoren bij jongeren, waardoor zij zich ook betrokken weten bij de preek?

2.6.1 Ontvankelijkheid: de motivatie om met open oren en open hart te beginnen met luisteren.

De motivatie van jongeren om te gaan luisteren naar een preek heeft alles te maken met hun relatie tot degene die spreekt. Hierbij zijn 'warmte' en 'echtheid' kernbegrippen. Het Amerikaanse Fuller Youth Institute deed onderzoek in 250 gemeenten die, tegen de trend in, succesvol zijn in het betrekken en vasthouden van jongeren. In hun boek *Growing Young* beschrijven ze zes strategieën 'to help young people discover and love your church'.³⁸ Een daarvan is 'fuel a warm community'. 'For young people today, relational warmth is the new cool'.³⁹ Verderop benoemen de onderzoekers dat goede leiders warm en niet afstandelijk zijn.⁴⁰ Dit past in het beeld dat uit ook uit Nederlandse sociologische onderzoeken komt: voor jongeren is hiërarchie en de status van een persoon niet meer bepalend om iemands boodschap aan te nemen⁴¹. Echt contact en serieus genomen worden is voor jongeren van nu een voorwaarde om open te staan voor een boodschap. Harmen van Wijnen benadrukt in zijn proefschrift dat samen-zijn en relaties voor adolescenten een basis gegeven zijn in de postmoderne cultuur. Meer nadruk op communicatie en relaties: minder loyaliteit met religieuze instituten.⁴² En ook uit het promotieonderzoek van Ronelle Sonnenberg naar Youth Worship blijkt

³⁷ Bernts, T en Berghuijs, J, 2016, *God in Nederland - 1966-2015*, Utrecht: Ten Have

³⁸ Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, *Growing Young*, Grand Rapids, USA: Baker Books.

³⁹ idem, pag 26

⁴⁰ idem, pag 62

⁴¹ Bijvoorbeeld het onderzoek over jongerenmarketing dat Onno Hansen en Beata Stanzynska voor Dynamic Identity uitvoerden in 2015.

<https://www.frankwatching.com/archive/2015/05/13/jongeren-spelen-geen-rollen-maar-zijn-authentiek-onderzoek/>

⁴² Van Wijnen, H. (2016), *Faith in Small Groups of Adolescents*. Delft, Eburon Uitgeverij. pag. 52

dat samenzijn als een van de kernelementen als het om youth worship gaat.⁴³ Geloof wordt beleefd en geleefd in kleine groepen waarin vriendschappelijke relaties centraal staan. De netwerkcultuur gaat onze kerken niet voorbij. Belangrijk dus dat predikanten en andere kerkelijke (jeugd)leiders warme banden onderhouden met deze groepen. Dat kunnen ze zelf doen en ook door regelmatig te spreken met jeugdleiders of andere sleutelfiguren in de georganiseerde of natuurlijke groepen in en rond de kerk. In *Growing Young* wordt vermeld dat jongeren juist in preken merken of leiders contact en warmte zoeken en niet alleen in hun studeerkamer zitten. 'The pastor models a life of faith rather than just talking about it.'⁴⁴

Daarmee komen we op een tweede punt als het om ontvankelijkheid gaat: echtheid. Authenticiteit klinkt misschien als modewoord wat wellicht al te vaak gehoord is als het om jongeren en kerk gaat, maar het heeft oude papieren. Paulien Vervoorn wijst erop dat ook de hoorders van Jezus onder de indruk waren door zijn authenticiteit.⁴⁵ Zo blijkt uit Mattheus 7:28 dat Jezus gezag ontleend aan het feit dat hij doet wat hij zegt en dat hij bewogen is met zijn publiek. Predikanten die zoeken naar betrokkenheid van jongeren bij de preek kunnen dus naar Jezus kijken. Ze beseffen dat de huidige generatie adolescenten een 'sixth sense' heeft voor authenticiteit en intuïtief aanvoelt of predikanten écht zijn of niet.⁴⁶ Het begrip congruentie hangt hier ook nauw mee samen: de predikant als man of vrouw uit één stuk. Dit vraagt een zekere nederigheid van de predikant. Nynke Dijkstra: "In de preek gaat het niet over jou, je verwijst."⁴⁷ Authenticiteit is dan ook iets heel anders dan jezelf centraal stellen. Persoonlijke voorbeelden en het gebruiken van de 'ik-vorm' zijn zeer behulpzaam om jongeren mee te nemen in de preek, maar moeten altijd dienstbaar zijn aan het doel van de preek: verwijzen naar Christus.

2.6.2 Identificatie: het gaat over mij!

Het tweede kernwoord is identificatie. Om meegenomen te worden in een preek, actief betrokken te raken bij de woorden is een open houding niet genoeg. Tijdens de preek moet er wat gebeuren. Een hoorder moet zich herkennen. Dat geldt voor hoorders van alle leeftijden, maar voor jongeren specifiek en explicieter dan bij volwassenen. Dit heeft alles te maken met hun psychologische ontwikkeling. In de adolescentie ontwikkelen jongeren een eigen identiteit. Dit gebeurt door de verhouding met mensen om hen heen onder de loep te nemen en zich kritisch tegen hun omgeving op te stellen. Reacties van mensen om hen heen zijn hierbij heel belangrijk. Ze willen zich erkend en herkend voelen.⁴⁸ Je ziet hier in de ontwikkeling een dubbelheid: aan de ene kant is de adolescentie een periode van groeiende zelfstandigheid en het verlangen om los te komen van de bekende verbanden. Aan de andere kant zoeken jongeren juist naar verbondenheid. De adolescentie is een periode waarin ontzettend veel verandert, zowel binnen de jongere zelf - op fysiek, cognitief, psychisch vlak - als in de relatie tot zijn omgeving - ouders, vrienden, school en werk.

Jongeren tussen de 15 en 20 jaar bevinden zich in de zogenoemde midden- tot late adolescentie. De lichamelijke rijping is zo ongeveer voltooid, de grootste ontwikkelingen in het losmaken van ouders

⁴³ Sonnenberg, R. (2015). *Youth Worship in Protestant Contexts. A practical theological theory of participation of adolescents.* pag. 137

⁴⁴ Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, *Growing Young*, Grand Rapids, USA: Baker Books. pag. 65

⁴⁵ Vervoorn, P. (2014). *Geloofwaardig (s)preken, van preek tot presentatie.* Kampen. Uitgeverij KOK. pag 23

⁴⁶ Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, *Growing Young*, Grand Rapids, USA: Baker Books. pag. 61

⁴⁷ Gesprek met theologen op donderdag 22 februari 2018

⁴⁸ Slot, W. e.a. (2013), *De psychologie van de adolescentie (24e editie).* Amersfoort: Thieme Meulenhoff BV. pag 16

is voorbij. Over het algemeen kun je zeggen dat adolescenten in deze categorie experimenteren met diverse keuzemogelijkheden en voorzichtig verplichtingen aangaan die horen bij het maatschappelijk leven.⁴⁹ Ook het zelfbewustzijn neemt in deze fase toe. Jongeren zijn steeds beter in staat tot zelfreflectie en het besef dat standpunten afhankelijk zijn van waar je opgroeit. Toch zijn ze hier nog niet helemaal in gerijpt: in hun ontdekkingstocht naar wie ze zelf zijn, zijn ze vaak cognitief egocentrisch. Dit betekent dat ze denken dat hun gedachtegangen uniek zijn en zichzelf overschatten: ze denken dat iedereen dezelfde zaken als zij belangrijk vinden. Hierin zijn ze vaak idealistisch, omdat ze steeds beter kunnen reflecteren op wat beter kan, maar de consequenties van verandering en de complexiteit van een situatie niet altijd kunnen inschatten. Vanwege dit cognitieve egocentrisme, denken jongeren in deze leeftijdscategorie ook dat iedereen op hen let.⁵⁰ Er is een spanning tussen het verlangen naar onafhankelijkheid en de ruimte om zelfstandig te mogen denken en handelen enerzijds, en de blijvende behoefte aan verbondenheid, herkenning en erkenning anderzijds. Wie wil dat jongeren zich identificeren met de preek, zal dit op tactische wijze moeten aanpakken. Op aansprekende wijze erkenning en ruimte geven, zonder dat de boodschap van het evangelie verwatert. Dit vraagt fingerspitzengefühl wat groeit door het bouwen aan een relatie met jongeren. Van Ekris noemt dit 'absorberend vermogen'. In contacten met jongeren, gezocht of spontaan, aanvoelen wat er speelt en dat meenemen in de preek. Hij noemt als voorbeeld dat een predikant in de trein zit, een paar tieners hoort, begrijpt waar het over gaat en denkt: dat thema neem ik mee in mijn preek. "Het vak zo uitoefenen dat het een breathing space is, dat de gemeente ademt in de preek, dat je hen kent, dat ze zich herkent in de preek en jou vertrouwen." ⁵¹

Drie thema's die centraal staan in het leven van adolescenten zijn: identiteit - wie ben ik?, verbondenheid - waar hoor ik bij?, en doel - welk verschil maak ik?⁵² Dit zijn vragen die mensen van alle leeftijden hebben, maar voor adolescenten extra spelen, omdat het antwoord hierop hun richting en doel in hun verdere leven zal bepalen. Ook ademen jongeren, net als alle andere gemeenteleden, de huidige cultuur in. Het is de kunst om het Evangelie door te laten klinken of juist een tegenwicht te laten zijn in de "existentiële lagen die door de cultuur worden opgedrongen als het ware"⁵³. Hierbij kan gedacht worden aan de thema's leven en dood, verliezen en winnen, samen en alleen, hoop en wanhoop.

Als het gaat om preken waarin jongeren zich kunnen identificeren, is het van belang dat jongeren zich als persoon, als mens, gezien en erkend weten. Als het niet persoonlijk is, dan wel tenminste hun leefwereld en taal. Vervolgens is heldere en inclusieve taal nodig als het gaat om het evangelie en de kerk, zodat adolescenten weten waarmee ze zich, al dan niet, verbinden én dat ze weten dat ze er ook echt bij mogen horen. Het antwoord op de laatste vraag vertaalt zich vooral in handelingsperspectief: wat kan ik met deze preek. En dat brengt ons bij het derde stadium: toepasbaarheid.

⁴⁹ Duiding overgenomen uit *De psychologie van de adolescentie (24e editie), hoofdstuk 1.1*

⁵⁰ Slot, W. e.a. (2013), *De psychologie van de adolescentie (24e editie)*. Amersfoort: Thieme Meulenhoff BV. pag. 96

⁵¹ Gesprek met theologen op donderdag 22 februari 2018

⁵² Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, *Growing Young*, Grand Rapids, USA: Baker Books. pag. 95

⁵³ Ciska Stark tijdens het gesprek met een aantal theologen op 2 februari 2018.

2.6.3 Toepasbaarheid: hier kan ik iets mee in mijn (geloofs)leven!

Wat kan ik ermee? Helpt de preek mij als ik verschil wil maken in mijn leven? Kan ik het plaatsen in mijn eigen leven? Voor jongeren zijn deze vragen van groot belang als het gaat om de waarde van de preek. Leer ik er iets van wat ik ook kan toepassen? Waar volwassenen zich ook betrokken weten als ze intrinsiek esthetisch geraakt worden ('het was een mooie preek')⁵⁴ overheerst bij jongeren het praktische element. Als je jongeren gemotiveerd wilt maken om te leren is een helder antwoord belangrijk op de vraag 'Waarom moet ik het eigenlijk weten of kunnen?'.⁵⁵ Jongeren moeten het nut van de preek inzien. Praktisch preken dus. Hieraan is wel een risico verbonden. Omdat jongeren in deze fase vaak zwart-wit denken, nog niet de complexiteit van morele keuzes kunnen doorgronden⁵⁶, zijn ze vaak geneigd om geloofspraktijk vooral moralistisch in te vullen. Geloven als een set regels. Dit past bij de ontwikkeling van adolescenten, maar het is de taak van kerken en predikanten om hen hier doorheen verder te laten groeien. De onderzoekers van Growing Young kwamen regelmatig jongeren tegen die ze 'golden rule-christenen'⁵⁷ noemen. Jongeren die blijven hangen in het geloof in een niet-persoonlijke, liefdevolle God die vooral wil dat we elkaar liefhebben. Zogenoemd moralistisch therapeutisch deïsme. Jongeren die zo geloven, hadden bovengemiddeld vaak weinig passie voor het geloof en verlangen om te groeien als discipel van Jezus. Ook was Jezus bij deze jongeren vaak uit beeld.⁵⁸ Praktisch preken is dus niet hetzelfde als moralistisch preken! Het betekent wél Jezus' boodschap serieus nemen. Niet: als goede christen ben je altijd aardig voor een ander. Maar: ik ben een gebroken mens, maar mag mij in Jezus Christus een geliefd kind van God weten. Dat betekent ook wat voor mijn omgaan met mensen op maandag. Minder abstract over geloven en liefde praten, en meer de verhalen, preken en verlossende handswijze van Jezus benoemen. Jongeren meenemen in het verhaal van God en wat dit betekent voor wie ik ben, mijn relatie tot God en anderen en het leven hier en nu. Hierbij hoeven uitdagingen niet geschuwd te worden. Juist niet! Jongeren willen uitgedaagd worden om handen en voeten te geven aan Jezus' boodschap.⁵⁹

2.7 Conclusie

De preek staat niet voor niets centraal in de protestantse liturgie. Woordverkondiging is een beproefd middel waardoor de Geest kan werken. Dit gebeurt in de zogenoemde homiletische driehoek: samenwerking tussen hoorder, predikant en Woord. Actieve betrokkenheid van zowel de predikant als de hoorder op het Woord zijn hierbij cruciaal. Om deze betrokkenheid bij jongeren van 15 tot 20 jaar tot stand te brengen zijn verschillende stadia nodig, waarbij zowel de jongere als de predikant verantwoordelijkheid hebben om deze te doorlopen. Het begint met ontvankelijkheid voor het Woord, de persoon van de predikant en de hoorders. Vervolgens moeten jongeren zich kunnen identificeren met de preek en zo ervaren: het gaat over mij. Het laatste stadium is toepasbaarheid.

⁵⁴ Pleizier, T. (2010). Religious Involvement in hearing sermons. Delft, Nederland: Eburon Uitgeverij, pag 344

⁵⁵ Nelis, H, & Sark, Y. van (2014). *Motivatie binnenstebuiten*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos Uitgevers. pag. 268

⁵⁶ Slot, W. e.a. (2013), *De psychologie van de adolescentie (24e editie)*. Amersfoort: Thieme Meulenhoff BV. pag 93 De ontwikkelingspsycholoog Piaget onderscheidt diverse stadia in moreel denken. De meeste adolescenten denken weliswaar in groeiende mate autonoom moreel. Dat betekent dat ze de bron van moreel gezag niet alleen buiten zichzelf zoeken, maar ook het sociale perspectief van hun eigen motieven en die van de ander meenemen, maar ze kunnen nog niet complexe diepe waarden en ethische principes doorgronden.

⁵⁷ 'Wat jij niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook een ander niet.'

⁵⁸ Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, *Growing Young*, Grand Rapids, USA: Baker Books. pag. 132

⁵⁹ idem. pag. 143

Een preek moet betekenis kunnen krijgen in het leven van de jongere. Hierbij is de kunst om niet in moralisme te vervallen, maar wel praktisch te zijn en de uitdaging voor jongeren niet te schuwen.

Dit theoretische kader is de basis voor het Waarderend Onderzoek in de Hervormde Gemeente Sliedrecht. Hierin werd het belang van de factoren ontvankelijk, identificatie en toepasbaarheid getoetst en gezocht naar wat ervoor nodig is om dit vorm te geven in de praktijk. Het volgende hoofdstuk gaat hier uitvoerig op in.

3. Methode: Waarderend onderzoek in Hervormde Gemeente Sliedrecht

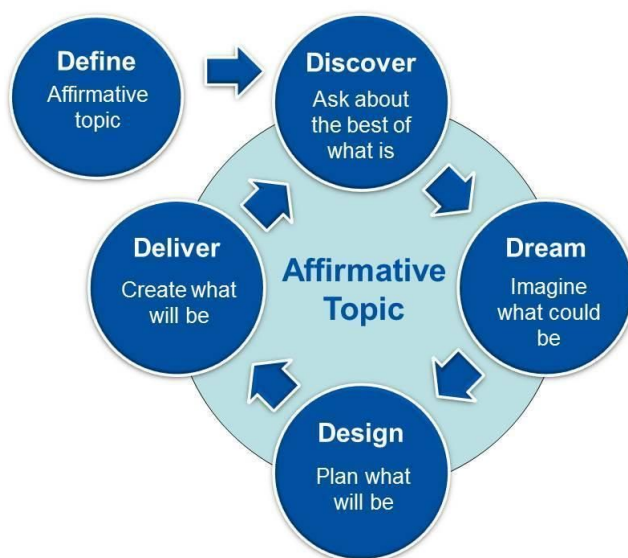
Een actieonderzoek is de beste manier om antwoord te geven op de hoofdvraag van dit onderzoek: ‘Hoe weten jongeren van 15-20 jaar zich betrokken bij de preek?’. Zelf observeren van en luisteren naar jongeren in deze leeftijdscategorie om zo te zoeken naar wegen tot verandering en deze toe te passen. Door samen met jongeren preken te ‘ervaren’ en vervolgens met hen, de predikant en jeugdleiding hierover in gesprek te gaan, kan de theorie getoetst worden. Door vervolgens hun woorden, dromen, goede ervaringen en ideeën te interpreteren en te vertalen naar een vernieuwing, kan de getoetste theorie vertaald worden naar de praktijk.

In overleg met de opdrachtgever, JOP, Jong Protestant, onderdeel van de Protestantse Kerk in Nederland, en de Christelijke Hogeschool Ede is gekozen voor de methode Waarderend Onderzoek en om deze toe te passen in de Hervormde Gemeente Sliedrecht, wijk 1 en 2. Samen met een kernteam, bestaande uit drie jongeren, een jeugdleider, een jeugdouderling en de predikant, werd een plan ontworpen waarbij zoveel mogelijk jongeren uit de gemeente betrokken waren. In dit hoofdstuk wordt de keuze voor de methode en onderzoeksgemeente onderbouwd en de gekozen opzet toegelicht.

3.1 Waarom waarderend onderzoek?

Appreciative Inquiry, in Nederland bekend als Waarderend Onderzoek, is een methode die in de jaren ‘80 van de vorige eeuw ontwikkeld werd door de Amerikaanse onderzoeker David Cooperrider. Een verandermethode waarbij de punten die goed gaan en positief gewaardeerd worden uitgangspunt zijn voor de verandering. Hierbij wordt sterk ingezet op onderlinge relaties en worden zoveel mogelijk mensen uit alle lagen van de organisatie betrokken. Samen onderzoeken deze mensen wat werkt, wat ze willen voor de toekomst en bouwen ze de successen uit om bij de gewenste toekomst te komen.⁶⁰ Hierbij wordt gebruikgemaakt van een verandercyclus waarin de woorden Discovery (verwonderen), Dream (verbeelden), Design (vormgeven) en Destiny

(verwerkelijken) centraal staan. De vier D’s vormen geen stappenplan, maar ze zijn een onderdeel van het Waarderend Onderzoeksproces. Zowel de lengte van de onderdelen als de volgorde kunnen verschillen (zie figuur links).

Appreciative Inquiry is door veranderadviseurs Robbert Masselink en Jelmer Ijbema in Nederland geïntroduceerd. Hun praktische handleiding ‘Het Waarderend Werkboek, appreciative inquiry in de praktijk’ was leidend bij de opzet van het onderzoek.

⁶⁰ Ruijters, M. & RJ Simons (red) (2012) Canon van het leren. Deventer: Kluwer, pag. 81

3.1.1 Waarderende gemeenteopbouw

Nu is een kerk geen gewone profit of non-profit organisatie. De kerk is, als het goed is, de plaats waar God werkt. We kunnen de kerk niet eigenhandig zo veranderen dat jongeren zich standaard betrokken weten bij de preek. Toch is het goed om te ontdekken hoe we de Geest zoveel mogelijk ruimte kunnen geven en onnodige blokkades wegnemen. Verandermethoden uit het bedrijfsleven kunnen hierbij ondersteunend zijn. Binnen Nederlandse kerken ontwikkelde o.a. Jan Hendriks de methode 'Waarderende gemeenteopbouw'. Een variant op Waarderend Onderzoek voor de kerkelijke setting. Zijn inzichten werden door de gemeente- en jeugdwerkadviseurs van de Protestantse Kerk in Nederland gebruikt. Ook op de Christelijke Hogeschool Ede staat Waarderende Gemeenteopbouw goed bekend en wordt het o.a. gedoceerd bij het vak Gemeenteopbouw. Waarderend Onderzoek heeft vijf principes: positiviteit, sociaal-constructionistisch (aandacht voor een ieders eigen 'werkelijkheid'), poëtisch ('verhalen centraal'), simultaan (tijdens het onderzoek vindt de verandering al plaats) en anticipatoir (mensen bewegen toe naar de beelden en verwachtingen die ze uiten).⁶¹ Deze sluiten aan bij principes die in veel christelijke gemeenten belangrijk zijn, zoals oog voor de ander, zoeken naar het goede, werken aan (geloofs)groei en gevoel voor narratief, vanuit de Bijbelse verhalen.

3.1.2 Proeftuin

Zowel bij de dienstencentrum van de Protestantse Kerk als bij de Christelijke Hogeschool Ede is veel kennis in huis over Waarderend Onderzoek. Ook sluit het goed aan bij de ontwikkelingen van JOP en de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland van waaruit de opdracht voor dit onderzoek kwam. In co-creatie met lokale gemeenten, sluit JOP aan op mooie initiatieven die er al zijn en zoekt ze naar manieren om dit door te ontwikkelen. Met als doel samen te werken aan een concreet resultaat waarmee alle gemeenten binnen de Protestantse Kerk aan de slag kunnen⁶². Deze vorm van co-creatie is proeftuin genoemd: een lokale gemeente waar in samenwerking wordt gezaaid, gevoed, gesnoeid en gewoon verbaasd toegekeken hoe de Geest laat groeien. Om hierna in samenwerking met de gemeente te oogsten en de vrucht te delen met andere (Protestantse) gemeenten in Nederland.

Tenslotte past de methode Waarderend Onderzoek bij de leerstijl van de onderzoeker: 'learning by doing'. Samen met anderen onderzoekend leren, aansluiten bij het positieve en groeien naar een verbetering. Dat is een werkwijze die aansluit bij mijn manier van denken en werken.

3.2 Waarom Hervormde Gemeente Sliedrecht wijk 1 en 2?

Het onderwerp van dit onderzoek is in overleg met begeleiders vanuit JOP en de Christelijke Hogeschool Ede bepaald: een actieonderzoek vanuit een waarderende benadering naar betrokkenheid van jongeren bij de preek. De volgende stap was een gemeente vinden die als proeftuin kon fungeren.

⁶¹ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag 12

⁶² Dit noemt JOP een proeftuin. In een beleidsdocument wordt een proeftuin als volgt getypeerd:

Een proeftuin (werf je):

- Co-creatie is mogelijk
- Doorontwikkelen van wat er al is
- Ondersteuning bij wat er al gebeurt
- Samenwerking in de doorontwikkeling waardoor je het verrijkt, verdiept en vernieuwt
- Met het oog op een concreet resultaat, content of project

3.2.1 Criteria voor de proeftuin:

- Een protestantse gemeente die als voorbeeld voor de breedte van de Protestantse Kerk kan fungeren - dus niet een gemeente aan de 'flanken' van de Protestantse Kerk, zoals een uitgesproken Gereformeerde Bonds, vrijzinnige of evangelische gemeente of een gemeente die enorm voorop loopt als het gaat om vernieuwend vieren en preken.
- Een groepje jongeren tussen de 15 en 20 jaar dat met enige regelmaat de kerkdienst bezoekt en graag meewerkt om het onderzoek te laten slagen.
- Een predikant die en kerkenraad die al bezig zijn met het betrekken van jongeren bij de kerkdienst en/of de preek en die bereid zijn om te veranderen.
- Logistiek: op maximaal drie kwartier rijden vanaf Delft.

De Hervormde Gemeente Sliedrecht, wijk 1 en 2 en ds Johan Sparreboom voldoen aan deze criteria.

3.2.2 Achtergrondinformatie Hervormd Sliedrecht, wijk 1 en 2

Sliedrecht is een dorp 'dat slingert langs de rivier Beneden Merwede'⁶³ in de regio tussen Rotterdam en Dordrecht. Dit levert een boeiende combinatie van dorps karakter en stedelijke invloed op. Hervormd Sliedrecht bestaat uit twee gemeenten die beide weer uit twee (geografische) wijken bestaan. Wijk 1 en 2 hebben een confessionele signatuur en wijk 3 en 4 zijn verbonden aan de Gereformeerde Bond. Beide gemeenten hebben twee keer per zondag een kerkdienst, waarbij ze afwisselend één van de twee kerkgebouwen gebruiken: de monumentale Grote Kerk en de Maranathakerk, gebouwd in 1968.

Op de website stelt Hervormd Sliedrecht zich als volgt voor:

"Als Hervormde Gemeente van Sliedrecht in de Protestantse Kerk van Nederland zijn we onderdeel van de wereldwijde gemeente van Jezus Christus.

Over Hem lezen we in de Bijbel: "Want zo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft" (Johannes 3: 16). (...)

Als gemeente van Christus leven we van dit Evangelie, deze blijde boodschap.

In dankbare gehoorzaamheid aan Zijn opdracht dienen we, als goede leerlingen met woord en daad, onze naasten die het Evangelie niet kennen of daarvan vervreemd zijn.

Want we verlangen ernaar dat ook zij delen in het heil van Jezus Christus."⁶⁴

Wijk 1 en 2 hebben beide een wijkkerkenraad die in de praktijk op bijna alle vlakken samenwerken. Zo vormen de vier jeugdouders (twee uit elke wijkkerkenraad) één team dat de taken verdeelt. Beide wijken hebben een predikant en er is een ouderenspastor, die in beide wijken werkt. Deze drie professionals vormen samen een goed team. Ds Sparreboom is verbonden aan wijk 2 en daarnaast speciaal aangesteld voor jongeren en jonge gezinnen. Deze organisatorische opbouw van gezamenlijk optrekken aan de ene kant en een geografische verdeling aan de andere kant, werkt enerzijds prettig, maar soms ook verwarrend, zeker voor jongeren. Ds Sparreboom zegt hierover: "Jongeren begrijpen niet de wijken, maar hebben er wel mee te maken. Ze vallen in mijn wijk of in de wijk van Gert (*Mink NP*). Dus ik zie ze in de kerkdienst en op huiscatechese, maar als er iets is, dan moeten ze maar net in mijn kaartenbak vallen. Voor jongeren is dat lastig."⁶⁵

Het jeugdwerk voor jongeren tussen de 15 en 20 jaar vindt grotendeels plaats bij mensen thuis of in een verenigingsgebouw. Er zijn diverse groepen voor huiscatechese, een zondagavondgroep

⁶³ <https://www.sliedrecht.nl/sliedrecht/over-sliedrecht>

⁶⁴ <http://www.hervormdliedrecht.nl/gemeente/wie-zijn-wijk/>

⁶⁵ Citaat uit interview met ds Sparreboom op 08 05 2018

(gezelligheid en gesprek over persoonlijk geloof) en zes keer per jaar is er een jeugddienst die voorbereid wordt door een aparte commissie.⁶⁶

In totaal zijn er 154 jongeren geboren tussen 1 januari 1998 en 1 januari 2003 die ingeschreven staan in de ledenadministratie, waarvan 93 in wijk 1 en 61 in wijk 2⁶⁷. Van hen is minder dan de helft, ongeveer zestig, op de een of andere manier betrokken bij het jeugdwerk. De helft van hen bezoekt regelmatig de kerkdiensten.⁶⁸ Een vijfde van de ingeschreven jongeren bezoekt dus met enige regelmaat de kerkdiensten.

3.4 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond uit een aantal deelgroepen:

- alle jongeren die zich betrokken weten bij de Hervormde Gemeente Sliedrecht, wijk 1 en 2, zowel jongeren die regelmatig in de kerkdienst komen als die (bijna) nooit een kerkdienst meemaken. Ontmoeting met deze jongeren vond plaats tijdens huiscatechese, zondagavondgroep en rond jeugddiensten. Deze groep was ook de doelgroep van de enquête. De focus op betrokken jongeren is bewust gekozen, omdat voor hen de preek een bekend medium is. Ook is het voor deze jongeren het meest wezenlijk dat ze betrokken kunnen zijn op de preek, omdat de preek voor hen een realiteit is die ze (in meer of mindere mate) regelmatig meemaken. Het onderzoek moet voor hen resultaat hebben. Daarnaast: als dit onderzoek voor hen resultaat heeft, is dat ongetwijfeld ook uitnodigend naar jongeren die nu (nog) niet komen.
- predikant Johan Sparreboom. Zijn deelname aan het onderzoek past bij zijn takenpakket in de gemeente waarbij speciale aandacht voor jongeren inbegrepen is. Ook zoek hij al langer naar manieren om zijn preken aan te laten sluiten bij jongeren. Hij was volwaardig lid van het kernteam. Daarnaast vormde een diepte-interview onderdeel van het onderzoek.
- jeugdouders en jeugdleiders. Ontmoeting met hen vond plaats tijdens vergaderingen, huiscatechese en zondagavondgroep. Ook waren afgevaardigden uit deze groep aanwezig bij diverse bijeenkomsten. Zij waren in dit onderzoek vooral stem voor jongeren: wat signaleerden zij bij jongeren als het gaat om betrokkenheid bij de preek? Ook hielpen jeugdouders en jeugdleiding om jongeren te bereiken en mobiliseren voor bijeenkomsten.
- in mindere mate: alle mensen van Hervormde Gemeente Sliedrecht. Verandering in preken, hebben gevolgen voor heel de gemeente. Als de focus op het betrekken van jongeren ligt, kunnen andere mensen het idee krijgen minder aan bod te komen (wat ook werkelijk zo kan zijn). Omdat dit onderzoek nadrukkelijk over de preken in gewone kerkdiensten gaat, niet (alleen) in jeugddiensten, is het belangrijk om de hele gemeente mee te nemen. Dit gebeurde door regelmatig in de kerkdienst aanwezig te zijn en het onderzoek, samen met het kernteam te presenteren tijdens een ochtenddienst. Ook verscheen regelmatig een stuk in het kerkblad, waarin om reactie gevraagd werd. Hierdoor ontstonden een aantal mooie mailcontacten en gesprekken rond een kerkdienst.

3.4.1 Kernteam

Waarderend onderzoek zoekt niet alleen de breedte van de doelgroep - in dit geval de Hervormde Gemeente Sliedrecht, maar ook de diepte met een klein groepje mensen, die ook mede-eigenaar van

⁶⁶ <http://www.hervormdliedrecht.nl/clubs-en-verenigingen/confessionele-modaliteit/>

⁶⁷ Bron: Kerkelijk Bureau Hervormd Sliedrecht

⁶⁸ Inschatting van ds Johan Sparreboom en jeugdouders Timon Jongkind

het onderzoek worden. Het kernteam moest minstens voor de helft uit jongeren bestaan. Twee jongeren maken deel uit van de zondagavondgroep, waarvan één bijna nooit in de kerkdiensten komt. Een andere jongere is alleen lid van een huiscatechesegroep. Daarnaast was het plan om een jongere uit de jeugddienstcommissie aan de kerngroep toevoegen, maar dit is helaas niet gelukt omdat er geen jongere in de leeftijd 15-20 jaar beschikbaar was. Verder bestond de groep uit ds Sparreboom, een jeugdouderling en een jeugdleider van de zondagavondgroep. Tijdens bijeenkomsten vielen ook regelmatig andere jeugdouderlingen of jeugdleiders in voor hun collega's uit het kernteam.

3.4 Planning en opzet onderzoek

Zoals in 3.1 te lezen is, bestaat Waarderend Onderzoek uit een cyclus van 5 D's: define, discover, dream, design en deliver. Hieronder wordt de planning en opzet van de cyclus beschreven en verantwoord.

3.4.1 Define

De definefase begon met de vraag: Wat is het onderwerp dat we willen onderzoeken? Een afbakening en beschrijving van het onderwerp. Zoals te zien is in figuur 3.1, valt de define-fase eigenlijk buiten de cyclus, maar is deze wel nodig om een goede start te maken met de cyclus. Deze fase bestond uit het verzamelen van bestaande data uit literatuur, werkervaring en gesprekken met een aantal theologen⁶⁹ Doel van deze fase was om een kernthema te destilleren, het onderzoeksveld helder af te bakenen en het proces te ontwerpen. Ook werden hier de randvoorwaarden gesteld in overleg met de Hervormde Gemeente Sliedrecht en kreeg het kernteam vorm.⁷⁰

De volgende deelvraag stond in deze fase centraal:

Welke factoren met betrekking tot betrokkenheid van jongeren bij de preek kunnen er uit het theoretische kader gedestilleerd worden?

Het antwoord op deze deelvraag, voor zover nuttig voor het onderzoek, is te vinden in hoofdstuk 1. De homiletische driehoek (verhouding hoorder, predikant en Woord) en de factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid staan centraal in het Waarderend Onderzoek in Sliedrecht.

3.4.2 Discover

Verkennen van de situatie in Sliedrecht staat in deze fase centraal. Wat gebeurt er al op het gebied van jongeren en preken? Er worden waarden, kwaliteiten, sterkten en prestaties benoemd. Hierbij staan de verhalen en ervaringen van (jonge) mensen centraal.⁷¹ Deze fase liep van 21 januari tot eind april 2018 en bevatte de volgende activiteiten.

Activiteit	Datum
Bezoek kerkdienst	21 januari - avonddienst o.l.v. ds Sparreboom 18 februari - jeugddienst o.l.v. ds Van Wijnen 22 maart - avonddienst o.l.v. ds Sparreboom. Presentatie kernteam + onderzoek

⁶⁹ Gesprek met theologen op donderdag 22 februari 2018

⁷⁰ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag 32

⁷¹ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag 76

	15 april- avonddienst o.l.v. ds Sparreboom 22 april - jeugddienst o.l.v. ds Mink
Bezoek jeugdgroep/vergadering	21 januari - zondagavondgroep 24 januari - overleg jeugdouderlingen 29 januari - jeugddienstcommissie vergadering 19 februari - huiscatechese (twee groepen na elkaar)
Bijeenkomst kernteam	11 maart
Digitale vragenlijst voor jongeren tijdens preek	Van zondag 22 maart t/m zondag 29 april ⁷²
Bijeenkomst jongeren en preken	Zondag 22 maart na de avonddienst in de pastorie (initiatief ds Sparreboom)

Tijdens deze activiteiten stond luisteren centraal: naar preken, naar jongeren die deelden wat hen betrokken maakt (en wat juist niet). Ook het luisteren naar jeugdleiders, jeugdouderlingen en predikant kreeg een plek. Vervolgens werden de deelnemers gestimuleerd om naar elkaar te luisteren. Bijvoorbeeld door jongeren en volwassenen één op één of in kleine groepen te laten praten over vooraf gestelde vragen. Hiervoor werd bijvoorbeeld op 11 maart een interviewstijl ingezet: de volwassenen stellen deze vraag aan de jongeren en vragen door. Kernwoorden/zinnen worden op geeltjes geplakt en op flappen gehangen.⁷³ Dit helpt het de volwassenen, om te oefenen om jongeren echt te horen en minder vanuit hun eigen ervaring te spreken. Het gaat tenslotte om het verhaal van de jongeren. Daarnaast kan in zo'n gesprek de Geest werken, wie oprecht naar een ander luistert, kan zomaar merken dat de ander iets kan laten zien over God.

Ook werden in deze fase enquêtes afgenomen, waarin jongeren bevestigd werden op de factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid. Deze enquête - gemaakt via enquêteplatform SurveyMonkey - kon vijf zondagen lang tijdens elke kerkdienst ingevuld worden. Online via www.hervormdsliedrecht.nl/preken of offline (een jongere uit het kernteam maakte twee 'brievenbussen' om de papieren enquête in te stoppen). De vragen gingen over de leeftijd van de invuller, de luisterbereidheid vooraf, de mate waarin de hoorder meegenomen werd in de preek en identificatie met de preek. Verder twee open vragen: Wat maakte dat je bleef luisteren? Wat maakte dat je afhaakte? Ten slotte werd gevraagd naar de betekenis van de preek voor het leven van de hoorder. Deze vragen vormden een check in hoeverre de factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid resoneren bij jongeren in Sliedrecht. Door jongeren te vragen naar wat maakt dat ze blijven luisteren of juist afhaken, ontstaat inzicht in wat jongeren volgens hen zelf betrokken maakt. Het belangrijkste doel van de enquête is informatie te verzamelen vanuit jongeren zelf, als ondersteuning van de gesprekken op andere momenten. Een handig middel om extra informatie te verzamelen, zonder te pretenderen dat de deze enquête als kwantitatief meetmiddel valide is. Want naast meetinstrument, was deze enquête ook onderdeel van het veranderproces: een middel om jongeren te betrekken bij de preek. Het is duidelijk dat het aankondigen van een enquête voor de preek en het afnemen na de preek jongeren al beïnvloedt bij het luisteren.⁷⁴ Zo zei

⁷² Zie voor de opzet van de enquête bijlage 2.

⁷³ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag. 77

⁷⁴ Dit komt niet in mindering op de waarde van het onderzoek, maar sluit juist mooi aan bij het anticipatoir principe.

een van de jongeren in de week voordat de enquête van start ging, licht zuchtend : 'Ik heb de hele preek op zitten letten, omdat ik dacht dat de enquête eraan kwam.'

De discoverfase levert veel informatie op over wat jongeren zelf zeggen als antwoord op wat hen betrokken maakt bij de preek. Hieruit ontstaan een aantal dromen, de dreamfase. Of deze toepasbaar zijn, toetsen we tijdens de design- en deliveryfase.

3.4.3 Dream

In de dreamfase kijken we vooruit, gebruikmakend van de positieve elementen die er naar boven kwamen in de discoverfase. Als alles mogelijk is, hoe zou de wekelijkse preek er dan uitzien?

Wanneer weten jongeren zich maximaal betrokken? We mogen groot denken in de dreamfase.⁷⁵ In deze fase gelden de factoren uit de definefase als kaders voor de dromen. Hoe kunnen we zorgen voor meer ontvankelijkheid, identificatie en betekenis voor het leven van elke dag? Wat is de rol van jongeren zelf? En wat is de rol van de predikant?

Dromen deden we tijdens een bijeenkomst in wijkgebouw De Handpalm na de jeugddienst op 22 april. Hierbij waren zes jongeren, waarvan drie van de kerngroep, beide wijkpredikanten, twee jeugdouderlingen en één jeugdleider aanwezig.

3.4.4 Design

Tijd om weer met beide voeten op de aarde te landen. In de designfase worden de dromen en ontdekkingen uit de eerste twee fases samengebracht. Het doel is om de uitkomsten uit de droomfase te vertalen naar de praktijk in de gemeente.⁷⁶ Dit gebeurde op 27 mei tijdens de voorbereiding van een preek. En op 10 juni, toen de preek daadwerkelijk gehouden werd tijdens een kinder- en zeilkampdienst. Dit is een speciale ochtenddienst die in het teken staat van terugblikken op deze evenementen die in de meivakantie voor kinderen en jongeren uit de gemeente georganiseerd zijn. Tijdens deze dienst staan de thema's van deze kampen centraal. Samen met ds Sparreboom en een aantal jongeren werden de uitkomsten van de eerste drie fasen naar de praktijk van de preek vertaald.

3.4.5 Delivery

Op zondag 10 juni werd er in een bomvolle kerk met veel kinderen en jongeren handen en voeten gegeven aan de uitkomsten van de eerdere fasen. Tijdens deze bijzondere dienst, waarbij teruggekeken werd op het jaarlijkse zeil- en kinderkamp, was er in de liturgie ruimte voor inbreng van kinderen en jongeren. In de preek waren diverse aanbevelingen verwerkt in overleg met o.a. het kernteam. Tijdens de dienst was er nog één keer de gelegenheid om de enquête in te vullen om zo te toetsen of deze preek inderdaad hoger zou scoren op betrokkenheid dan eerdere preken. Na afloop en in de appgroep werd naar de reactie van jongeren gevraagd.

Naast deze ene dienst is er naar aanleiding van de uitkomsten uit de dream- en designfase een lijst met praktische aanbevelingen samengesteld.⁷⁷ Deze lijst vormt de basis voor een product van JOP waarmee de betrokkenheid van jongeren bij de preek wordt gestimuleerd. Dit product - een poster, mini-boekje en/of trainingsavond - wordt eerst ter beschikking gesteld aan Hervormd Sliedrecht en daarna aan alle protestantse gemeenten.

⁷⁵ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag. 99

⁷⁶ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag. 119

⁷⁷ Zie bijlage 1 - 56 tips om jongeren bij de preek te betrekken

3.5 Communicatie

Omdat het bij Waarderend Onderzoek belangrijk is dat zoveel mogelijk mensen uit alle lagen van de gemeente zich betrokken weten, was communicatie zeer belangrijk. Dit gebeurde vanuit het principe: aansluiten bij de (digitale) plaatsen en momenten waar mensen - met name jongeren - te vinden zijn. Tijdens de eerste bijeenkomst van het kernteam op 11 maart vertelden kernteamleden wat in Sliedrecht het beste werkt. Via whatsapp en e-mail hield ik contact met het kernteam. Hen vroeg ik regelmatig om een appje of bericht door te sturen aan jongeren in hun netwerk. Daarnaast schreef ik minstens één keer per maand een artikeltje voor het kerkblad en de website. Ook leverde ik een mededeling en een beamersheet aan voor tijdens de kerkdienst. Communicatie heeft ook een geestelijke dimensie. Door in verbinding te blijven met elkaar, kan de Geest waaien.

4. Resultaten

Het theoretisch kader, beschreven in hoofdstuk 2, laat het belang zien van de homiletische driehoek - de verhouding tussen predikant, hoorder en Woord. Daarbij zijn drie verschillende stadia, ook wel factoren, benoemd die nodig zijn voor betrokkenheid van jongeren bij de preek: ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid. In hoofdstuk 3 staat de methode en opzet van het Waarderend Onderzoek in de Hervormde Gemeente Sliedrecht. In dit vierde hoofdstuk worden theorie en onderzoek samengevoegd. Met de resultaten van het onderzoek kan antwoord gegeven worden op onderstaande deelvragen:

- *Hoe verhouden de drie factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid zich met de ervaring en beleving van de preek door jongeren in Sliedrecht?*

De eerste stap was om in gesprekken en door middel van een enquête jongeren te bevragen op wat hen betrokken maakt bij de preek. De uitkomsten legde ik naast de uitkomsten van het theoretisch kader.

- *Hoe kunnen elementen die zorgen voor betrokkenheid van jongeren bij de preek naar de praktijk vertaald worden?*

De tweede stap was om deze factoren te vertalen naar praktische handreikingen.

4.1. Toelichting verkregen resultaten

Zoals in hoofdstuk 3.1 beschreven wordt, bestaat Waarderend Onderzoek uit vijf fasen. Elke fase leverde eigen resultaten op. In de discoverfase reflecteerden jongeren op de bestaande situatie, in de dreamfase deelden ze wat de ideale situatie zou zijn. De design- en deliverfase bracht beide samen en maakte duidelijk dat de betrokkenheid inderdaad groeit door het toepassen van genoemde veranderingen bij hoorder en predikant op basis van de factoren. En dat gedurende het proces met name de predikant, maar ook jongeren en jeugdleiding meer focus hebben op betrokkenheid van jongeren bij de preek.

Op twintig momenten hadden jongeren, jeugdleiding en predikant de gelegenheid om input te leveren over betrokkenheid bij de preek (zie paragraaf 3.4.2). Alle input vanuit de gemeente werd in elke fase van het Waarderend Onderzoek vastgelegd middels een transcript, aantekeningen of digitaal via een enquête verzameld.⁷⁸

4.1 Discoverfase

Tijdens de discoverfase zijn zo'n veertig jongeren in de leeftijd van 15-20 jaar gehoord over wat hen betrokken maakt bij preken. Hen is gevraagd wat maakt dat ze geraakt worden en blijven luisteren. Ook is er door 37 jongeren tussen 15 en 20 jaar de enquête ingevuld. De resultaten staan hieronder gerangschikt. Bovenaan de factoren die de jongeren het meest noemen en onderin de minst genoemde factoren. In deze resultaten zijn de uitkomsten van de enquête en alle bijeenkomsten samengevoegd.

⁷⁸ Zie bijlage 7 - Resultaten enquête

4.1.1. Toegankelijkheid

Wat maakt dat je blijft luisteren?⁷⁹	Hoe vaak genoemd en wanneer?
Heldere structuur zonder veel herhaling/een duidelijk punt/heldere taal/een concreet bijbelverhaal	28 keer genoemd
Herkenbaarheid in je leven, zowel van het thema als de predikant. Herkenbare en persoonlijke voorbeelden	27 keer genoemd
Afwisseling in vormen, bijv. interactie tijdens de preek (bijvoorbeeld een enquête), presentatie (niet op de preekstoel, geen toga), beeldgebruik	17 keer genoemd
Leven in verbinding met de Bijbel gebracht. Geloven wordt relevant gemaakt voor de hele week. Je leert er iets van.	14 keer genoemd
Kort	6 keer genoemd
Aantrekkelijke liturgie (goede liedjes)	3 keer genoemd
Meedenken in de voorbereiding	2 keer genoemd
Samen met gemeente zijn	2 keer genoemd
Goede banken/akoestiek e.d.	1 keer genoemd

4.1.2 Toepasbaarheid

Als het gaat om de betekenis van de preek voor het leven van jongeren in de praktijk, dan blijkt uit de enquête dat dit vooral cognitief geduid wordt (zie figuur 4.1.1.): áls preken iets betekenen voor jongeren (bijna een kwart geeft aan dat de preek niets betekent), dan leren ze vooral iets nieuws. Iets meer dan de helft van de enquêtes wordt dit als antwoord ingevuld. Wat er dan geleerd is, blijkt niet uit de enquête. Behalve één jongere die aangeeft dat de preek 'me ervan bewust maakte wat de gevaren zijn van ongeremdheid in het spreken.' Acht keer geeft een jongere aan dat hij of zij ervaart dat God aanwezig is tijdens de preek en vijf keer dat de preek op emotioneel gebied iets teweegbrengt. Slechts drie keer geeft een jongere aan dat de preek hem of haar in beweging zet om concreet iets met het geloof iets te doen.

⁷⁹ Tijdens gesprekken en bijeenkomsten met jongeren werden vragen gesteld als:

Wat maakt dat je blijft luisteren naar de preek?

Wat zorgt ervoor dat je denkt: deze preek gaat ook over mij?

In de enquête konden jongeren op twee open vragen antwoorden:

Wat maakte dat je bleef luisteren naar deze preek?

Wat maakte dat je afhaakte tijdens de preek?

De antwoorden zijn gecodeerd en gerubriceerd in onderstaande tabel neergezet.

Figuur 4.1.1

Ook in diverse gesprekken met jongeren komt de betekenis voor het dagelijks (geloofs)leven ('Wat heb je aan de preek?') naar voren. Voor de jeugdendienstcommissie is 'Real life', een preek die betekenis heeft in het echt leven een kernwoord. Ook andere jongeren noemen dit spontaan op de vraag wanneer ze zich betrokken weten door een preek. Zomaar een greep uit de antwoorden die ze gaven op dit gebied: "Een preek moet je kunnen koppelen aan je eigen leven. Er moet iets terugkomen wat je in je maandag tot vrijdag herkent." "Een goede preek vertaalt de tekst naar deze tijd en je eigen leven." Leren, is ook in de gesprekken een kernwoord als het gaat om de betekenis van de preek. Dat is meer dan cognitief. "Dat je iets meeneemt de week in en dat je weet dat God van je houdt." En: "Een goede preek moet je ook praktisch helpen."

4.1.3 Relatie tussen luisterintentie en luisterresultaat

In de enquête werd ook gevraagd naar de intentie waarmee de jongere aan het luisteren begon: 'Voordat de dominee begon te preken, had ik al zin om te gaan luisteren.' Ook werd er gevraagd in hoeverre de jongere kon blijven luisteren en of zij/hij zich in de preek herkende. Dit leverde een heel divers beeld op aan antwoorden.

- 9 jongeren beginnen met een hoge verwachting, maar worden niet meegenomen in de preek (meer dan 15 punten verschil tussen zin en meegenomen)
- 11 jongeren beginnen met een lage verwachting, maar worden wel meegenomen in de preek (meer dan 15 punten verschil tussen zin en meegenomen)
- 10 keer wordt het rapportcijfer 7 of hoger op de vraag of ze zich herkennen in de preek.

Er is geen patroon te ontdekken per preek: er is geen significant verschil per predikant als het gaat om de intentie om te gaan luisteren of het blijven luisteren. Ook springen er geen preken in de onderzoeksperiode uit waarvan jongeren zeggen zich heel erg te herkennen in de preek.⁸⁰

4.1.4 Jeugddienst 18 februari

De jeugddienst op 18 februari valt niet binnen de periode waarin de enquête afgenomen werd, maar levert genoeg resultaten op het gebied van jongeren en preken op om apart te behandelen. Dit is de eerste jeugddienst onder de noemer Revival en wordt door de jeugddienstcommissie samen met de gastpredikant, ds. Van Wijnen, voorbereid. Hierbij wordt in de voorbereiding expliciet nagedacht over het betrekken van jongeren bij de preek en op de toepasbaarheid van de preek in het leven van jongeren. Dit resulteert in een introductie van de preek door een jongere die vertelt waarom zij moeite heeft met de bijbeltekst, een preek in twee blokken: een deel uitleg en een deel bemoediging/vertaling naar de praktijk. De preek wordt afgesloten door drie jongeren die naar aanleiding van de preek een challenge delen. Iedereen wordt aangemoedigd de komende week met zo'n uitdaging aan de slag te gaan. Verder omlijsten twee interactiemomenten de preek omlijst, hierbij gaan gemeenteleden in tweetallen kort in gesprek.

Tijdens de dienst in de Maranathakerk zijn naar schatting zo'n twintig jongeren tussen de 15 en 20 jaar aanwezig.

Tijdens twee groepen huiscatechese die de volgende dag plaatsvinden en een kernteammeeting op 11 maart, wordt de preek van ds. Van Wijnen als positief voorbeeld genoemd. Een aantal zaken vallen op:

- Het belang van jezelf herkennen in en verhouden tot het onderwerp van de preek wordt benadrukt. "Het hielp om eerst zelf na te denken over het onderwerp. Daardoor kon je toetsen of het klopte wat je zelf al dacht." En: "Een preek is raak als het gaat over nu. Als het je eigen leven raakt."⁸¹ "Het was heel mooi om na de preek weer zelf na te denken, daardoor kon je wat je geleerd had meteen een plekje geven."⁸²
- Van de tien jongeren op huiscatechese waren vijf niet aanwezig bij de jeugddienst. De jeugddienst wordt positief gewaardeerd, maar heeft geen grote prioriteit.
- Jongeren die de jeugddienst noemen als goed voorbeeld van een pakkende preek, noemen allemaal de interactie. "De dominee stopte in z'n preek om de mensen in de kerk met elkaar te laten praten over de preek en het gelezen deel uit de Bijbel. Ik zou het mooi vinden als dit veel vaker, misschien wel altijd, zou gebeuren. Je leert elkaar dan ook beter kennen en dat is volgens mij nodig is onze gemeente."⁸³

4.1.5 Rol jongeren bij betrokkenheid bij de preek

Opvallend is dat, met name in de enquête, jongeren expliciet naar zichzelf kijken als oorzaak van wel of niet betrokken zijn. Hun eigen vermoeidheid, afdwalende gedachten en houding (zowel positief 'ik bleef luisteren door mijn wilskracht' als negatief 'ik was niet zo lang geconcentreerd') worden in de enquête tien keer genoemd. Waarbij één jongere aangeeft dat het misschien helemaal niet zo erg is om af te dwalen.... "De kerk is een van de weinige plekken (misschien wel de enige) waar ik echt even helemaal tot rust kom. Dat betekent ook wel dat je dan soms aan andere dingen in je leven moet denken en dat ik de preek niet helemaal volg."⁸⁴

⁸⁰ Zie voor de volledige verantwoording Bijlage 4 - Overzicht uitkomsten discoverfase.

⁸¹ Twee citaten van jongeren tijdens huiscatechese op 19 februari

⁸² Citaat van jongere tijdens kernteammeeting op 11 maart

⁸³ Citaat van jongere tijdens kernteammeeting op 11 maart

⁸⁴ Citaat van jongere uit enquête op 1 april

4.1.6 Samenhang theoretisch kader en resultaten

Uit het theoretisch kader bleek het belang van de homiletische driehoek: het samenspel tussen hoorder, predikant en Woord. Ook kwamen drie factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid naar voren. Hoe verhouden deze elementen zich met de ervaring en beleving van jongeren in Sliedrecht? Bovenstaande resultaten geven een aardig inkijkje in wat jongeren aangaven tijdens de definefase van het Waarderend Onderzoek. In deze paragraaf wordt de samenhang tussen het theoretisch kader en de resultaten gehighlight.

Het samenspel tussen predikant en jongere wordt regelmatig genoemd door beiden. De derde punt van de driehoek: het Woord - de aanwezigheid van Christus door de Geest - komt minder aan bod. Dat herkent ds. Sparreboom in de praktijk in Sliedrecht. Op de vraag: 'Wat zou nog meer een impuls kunnen geven aan betrokkenheid op de preek door jongeren?' zegt hij: "De Geest moet het doen. Dat is flauw, maar dat is wel zo. Ik heb wel eens gezegd: het ontbreekt hier niet aan activiteiten en ook niet aan jongeren. Dus waar ontbreekt het wel aan? Dat is aan, ja, aan enthousiasme.... geestdrift toch."⁸⁵ Sporadisch benoemden jongeren iets van deze derde 'punt'. "Een preek is echt iets anders dan een presentatie."⁸⁶ En een goede preek zorgt "dat je iets meeneemt de week in en dat je weet dat God van je houdt"⁸⁷ en een goede preek zou je "moeten raken in je hart"⁸⁸. Hoewel het Woord of de Geest niet vaak letterlijk genoemd worden, is het verlangen om als navolger van Christus te leven en hiervoor geïnspireerd te raken tijdens de preek dus wel aanwezig.

De drie factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid komen ruimschoots terug in wat jongeren noemen als het gaat om wat nodig is om betrokken te zijn bij de preek. Met stip op één staat de opbouw van de preek: het verbale aspect: één helder punt dat zonder veel herhalen op eenvoudige en aansprekende manier gebracht wordt. Bij het invullen van de enquête noemden de meeste jongeren dit als reden om te blijven luisteren - of als dit ontbrak om af te haken. Ontvankelijkheid heeft voor jongeren dus alles met een goede opbouw en helder punt te maken. Tijdens een bijeenkomst met jongeren komt de structuur van de preek ook uitgebreid ter sprake. "Het helpt om te luisteren als een preek in blokjes geknipt wordt", vindt de één. "Maar dan moeten de blokjes ook wel iets met elkaar te maken hebben. Soms ben je juist de draad kwijt omdat het ineens heel ergens anders over gaat."⁸⁹ Ds. Van Wijnen geeft aan hier ook heel bewust mee bezig te zijn als hij voor jongeren preekt. "Ik maak vooraf altijd een soort 'plot' met verschillende scènes die ik afwissel. Verhalend, uitleggend, appellerend, bemoedigend, anekdotes, humor, persoonlijk. Afwisseling met verschillende (korte) scènes bevordert het luisteren. En bijvoorbeeld halverwege een break."⁹⁰ Zo'n opbouw helpt jongeren om meegenomen te worden de hele preek door en niet halverwege af te haken.

Identificatie is het tweede aspect. Na een duidelijke structuur en een helder punt van de preek, noemen jongeren het meest elementen die onder de noemer 'herkenning' te scharen zijn: thema's, bijbelverhalen en voorbeelden waardoor jongeren zich gekend weten. Hierbij komt uitdrukkelijk de band met de predikant naar voren. Zo vertelt een jongeren dat hij het liefst een preek van ds. Sparreboom hoort. "Toen ik in het ziekenhuis lag, kwam hij vaak langs. Daarom heb ik een goede

⁸⁵ Interview Johan Sparreboom

⁸⁶ Citaat van jongere tijdens huiscatechese op 19 februari

⁸⁷ idem

⁸⁸ Citaat van jongere tijdens kernteammeeting op 11 maart

⁸⁹ Citaat van jongere tijdens huiscatechese op 19 februari

⁹⁰ Citaat uit e-mail

band met hem. Ik kan niet zo goed uitleggen waarom, maar als je iemand aardig vindt, ga je toch eerder naar hem luisteren.” De predikant als mens en zeker in relatie tot jongeren mag volgens jongeren vaker gezien worden in de preek. Ds Sparreboom was dit al een punt waarop hij lette, het onderzoek maakte hem extra alert. “Heel concreet heeft jouw (*dit is Nelleke Plomp*) aanwezigheid ervoor gezorgd om nog eens na te denken hoe ik jongeren aanspreek in de preek. (...) Heel concreet: ik tutoyeer sinds kort heel bewust in mijn preek. (...) Daar was ik eerst terughoudend in, omdat ik niet veel jongeren zag. Maar ben ik nadrukkelijker gaan doen. Ik kies echt voor jongeren. Ook daarin dat ik geloof dat je een gemeente kunt ‘maken’. Dat is performatieve taal. Door het te spreken roep je het ook op. Je roept de gemeente tevoorschijn. Door jongeren voorop te stellen in mijn preken, roep ik de gemeente tevoorschijn om hetzelfde te doen.”

Afwisseling in vormen wordt als derde genoemd als het gaat om je betrokken weten. Regelmatig een verrassingsmoment, zoals een jeugdleader het noemde.⁹¹ Dit kunnen vormen zijn die de predikant invult, bijvoorbeeld een filmpje, een beeld laten zien of de preek opknippen in blokken. Maar de predikant kan ook anderen inschakelen, bijvoorbeeld om een vraag te stellen of een challenge te delen. Ook wordt gedacht aan vormen waarbij de hele gemeente betrokken is, bijv een vraag waarover in tweetallen gesproken wordt of waarop iedereen een antwoord op een briefje kan schrijven. Toch zijn nieuwe vormen niet per se de oplossing voor een aansprekende preek: het moet echt bij de inhoud passen. “Je moet voorzichtig zijn met dingetjes,” vat een jongere een gesprek over vormen samen.⁹²

Een preek die in verbinding met je leven staat, komt zeer regelmatig terug in de antwoorden. Dit sluit aan bij het kernwoord toepasbaarheid. Voor de jeugddienstcommissie is dit een belangrijke eis voor een goede preek: praktisch toepasbaar. Een ontbrekende relevantie is voor jongeren een afhaakmoment. Zo laat een jongere in de enquête weten dat hij afhaakt “Omdat ik vaak niet weet wat ik met bepaalde dingen/boodschappen moet doen”⁹³

4.2 Dream- en designfase - Hoe kunnen de kernelementen die ertoe doen naar de praktijk vertaald worden?

Alle resultaten uit de discoverfase werden als input gebruikt voor de dreamfase (zie paragraaf 3.4.3). Op 22 april kwamen zes jongeren, de twee predikanten van wijk 1 en 2, twee jeugdouders en een jeugdleader bij elkaar in kerkelijke centrum De Handpalm. Aan de hand van een interactief programma werd deze vraag beantwoord:

Stel je voor, over een jaar zit je in de kerk en je hebt een vriend/vriendin uit een andere kerk of iemand die helemaal niet naar de kerk gaat bij je. Na afloop zegt die vriend/vriendin: ‘dat was bijzonder! Dat was geen saaie preek, ik bleef luisteren en meedoen.’

*Jij zegt: ‘Zo gaat dat hier heel vaak. Sinds een jaar is er namelijk het volgende veranderd....’
Wat noem je voor concreet punt?’*

Per kernthema schrijven jongeren en volwassenen in twee groepen op welke acties er gewenst zijn voor predikant en voor jongeren. Zonder veel sturing van de onderzoeker komen naar aanleiding van de uitkomsten uit de discoverfase praktisch haalbare suggesties boven. De sfeer is open en het gesprek is gelijkwaardig en wederzijds.

⁹¹ Citaat van jongere tijdens huiscatechese op 19 februari

⁹² Citaat van jongere tijdens huiscatechese op 19 februari

⁹³ Zie bijlage 3 - uitkomst enquête

Ontvankelijkheid - wat zorgt ervoor dat je niet afhaakt tijdens de preek?	
<p><i>Jongeren/gemeente</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Schrijf mee met de preek. Dan komt de boodschap beter binnen. - Lees het kerkblad - Zorg voor voldoende zuurstof in de kerk - Koffie vóór de dienst - Een rustmoment tijdens of na de preek om even na te denken 	<p><i>Predikant:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kies een actueel onderwerp - Een duidelijk punt maken (met een heldere conclusie) - Niet te veel herhaling - Luchtige preek met een vleugje humor
Identificatie - Wat helpt dat je je herkent in de preek?	
<p><i>Jongeren/gemeente:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Geef input bij de predikant. Dan weet de predikant ook wat er bij jou speelt. - Je eigen houding: ben je zelf wel op zoek naar God? - De predikant ook zien als een mens - Een persoonlijke band met de dominee 	<p><i>Predikant:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Opdracht geven om tijdens de dienst met elkaar te praten over de schriftelezing - Een pakkende titel aan de preek geven en die van te voren bekendmaken - Menselijk en benaderbaar zijn
Toepasbaarheid - Wat zorgt ervoor dat een preek echt iets betekent voor je leven?	
<p><i>Jongeren/gemeente:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Zelf contact zoeken met de predikant - Willen luisteren/jezelf willen ontwikkelen - Anderen aanspreken/inspireren door te vertellen wat jij met de boodschap gaat doen 	<p><i>Predikant:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Een energieke preek: predikant die duidelijk gelooft in zijn boodschap - Geregeld persoonlijke gesprekken voeren met jongeren - Boodschap moet concreet zijn. Een hapklare brok. Niet te groot of te algemeen.

Tijdens de preek op 27 mei past de predikant bewust al ideeën uit de discover- en dreamfase toe. Dit levert het volgende op:

- De predikant tutoyeert de gemeente consequent.
- De preek heeft een kernvraag: Voor wie spring jij in de bres? Die wordt eerst geïntroduceerd met een voorbeeld dat voor jongeren aansprekend is en vervolgens een aantal keer direct en appellerend gesteld. Jongeren en jongvolwassenen geven na afloop aan hierdoor daadwerkelijk een antwoord te formuleren in hun hoofd. Aan deze vraag wordt regelmatig gerefereerd.
- Een voorbeeld in de preek gaat over twee meiden die eindexamen doen.
- Aan het eind wordt een appèl gedaan om voor iemand in de bres te gaan staan door voor hem/haar te bidden.

Deze uitkomst vormt de basis voor de voorbereiding van de preek op 10 juni, de jaarlijkse reünie dienst van het kinderkamp en tiener-zeilkamp. Een drietal jongeren en vijf volwassenen denken na over de preek en bedenken een interactieve vorm om identificatie en toepasbaarheid vorm te geven. Hoewel jongeren in de minderheid zijn, wordt expliciet ruimte aan hen geboden om mee te denken en hun reactie te geven. Veel ideeën komen bij volwassenen vandaan, maar sluiten volgens de jongeren wel aan op hun leefwereld. Er wordt een balans gezocht tussen de uitkomsten van het onderzoek en wat er op dit moment past bij de gemeente.

4.3 Deliverfase

Daar stonden ze: de leden van het kernteam. Tijdens de preek bij hun naam genoemd door de predikant. In één zin gaven ze antwoord op de kernvraag van de preek: "Sta op! Jezus ziet jou zitten! Wie zie jij zitten?". In dit interactiemoment kwamen de factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid samen.

Ontvankelijkheid: het was muisstil in de kerk en zoals het ernaar uitzag was iedereen bij de les.

Identificatie: door het noemen van de namen en de concrete actie van deze mensen, drie jongeren en drie volwassenen, kon iedereen bedenken hoe hij of zij zou reageren als zijn of haar naam genoemd zou worden.

Toepasbaarheid: alle genoemde personen gaven met duidelijke stem antwoord op de vraag: 'Wie zie jij zitten?' en noemden allemaal een heel concreet voorbeeld, van de jongeren van het zeilkamp, tot een jongen in de klas die het moeilijk heeft. Alle hoorders konden zelf ook zo'n praktische toepassing geven op de vraag en werden gestimuleerd om de komende tijd aandacht te geven aan deze ander. Als uiting daarvan werd de gemeente gevraagd om op te staan, wat ze na het amen van de preek ook deden.

Daarnaast waren de volgende aanbevelingen in praktijk gebracht tijdens deze preek:

- Ontvankelijkheid:
 - aan het begin van de dienst werd iedereen gevraagd de ander een hand te geven om zo elkaar te zien, zoals Jezus Zacheüs zag.
 - de deuren van de kerk stonden open om de gemeente van zuurstof te voorzien
 - predikant heeft één helder punt en een duidelijke opbouw van de preek
 - over de presentatie is nagedacht: predikant is los van zijn papier en loopt over het podium heen en weer. Hij heeft zijn toga niet aan.
- Identificatie:
 - predikant heeft een spiegel meegenomen en vraagt: wie zie je als je in de spiegel kijkt? Hij noemt een aantal voorbeelden en schuwt zelfspot niet ("Waar is mijn haar gebleven?")
 - predikant vraagt regelmatig: herken je dit?
- Toepasbaarheid:
 - Vraag: Wie zie jij zitten? Dankzij de concrete antwoorden van de leden van het kernteam, kan iedereen dit op zichzelf toepassen.

Dit zijn concrete hulpmiddelen om jongeren te betrekken bij de preek. Het zijn echter 'maar' vormen die de uiting zijn van een basishouding van predikant, jongeren en andere gemeenteleden. Een open houding van beide kanten en een willen bijdragen aan een preek die raak is. Een gezamenlijk gesprek in goede harmonie hielp om dit resultaat te krijgen. Jongeren - en volwassenen - die (ook al vinden ze het zichtbaar spannend) mee willen werken aan een interactiemoment. Een predikant die de kinderen en jongeren in de gemeente ziet. Dit uit zich bijvoorbeeld in de vraag aan een meisje dat het bijbelgedeelte mag voorlezen of ze op een stoel wil staan of liever de microfoon naar zich toegebogen heeft. Dit toont echte aandacht voor dit meisje, aan haar de keuze tijdens een spannend moment. Zulke kleine momenten geven aan dat kinderen en jongeren centraal staan. Niet als papieren voornemen, maar als basishouding.

Het moment dat de predikant de namen opnoemde en deze personen hardop vertelden wie zij zagen zitten, gebeurde er iets in de kerkzaal. Als onderzoek ervoer ik zo'n zeldzaam moment waarop de Geest waait en Woord werkelijkheid wordt door de verbinding tussen predikant en hoorder. Een aantal jongeren, maar met name (jong)volwassenen noemden dit ook als bijzonder moment. De enquête is niet meer ingevuld, dus hoeveel jongeren dit zo ervaren hebben is niet duidelijk geworden.

5. Conclusie

Betrokkenheid van jongeren begint met wederzijdse openheid van predikant en jongeren voor elkaar en het Woord. Vanuit deze basishouding kan gewerkt worden aan een heldere opbouw, raakvlakken met de leefwereld en praktische toepasbaarheid. In dit hoofdstuk wordt de conclusie van deze een deductieve studie en het empirisch actieonderzoek in de Hervormde Gemeente Sliedrecht beschreven en toegelicht. Dit gebeurt door antwoord te geven op deel- en hoofdvragen.

5.1 Antwoord op de deelvragen

Onder de hoofdvraag: *Hoe weten jongeren van 15-20 jaar zich betrokken bij de preek?* worden drie deelvragen gesteld. Onderstaande paragraaf vormt een antwoord op deze drie vragen.

Welke factoren met betrekking tot betrokkenheid van jongeren bij de preek kunnen er uit het theoretische kader gedestilleerd worden?

De preek staat niet voor niets centraal in de protestantse liturgie. Woordverkondiging is een beproefd middel waardoor de Geest kan werken. Dit gebeurt in de zogenoemde homiletische driehoek: samenwerking tussen hoorder, predikant en Woord. Actieve betrokkenheid van zowel de predikant als de hoorder op het Woord zijn hierbij cruciaal. De oprechte aandacht voor de ander en het verlangen van predikant en jonge hoorder om in het Woord te verblijven, zorgt voor betrokkenheid. Om deze betrokkenheid bij jongeren van 15 tot 20 jaar in praktijk tot stand te brengen zijn verschillende stadia nodig, waarbij zowel de jongere als de predikant verantwoordelijkheid hebben om deze te doorlopen. Het begint met ontvankelijkheid voor het Woord, de persoon van de predikant en de hoorders. Vervolgens moeten jongeren zich kunnen identificeren met de preek en zo ervaren: het gaat over mij. Het laatste stadium is toepasbaarheid. Een preek moet betekenis kunnen krijgen in het leven van de jongere.

De stadia en de homiletische driehoek vertalen zich in een drietal factoren, te weten ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid. Bewustheid op deze thema's is nodig van zowel jongeren als predikant.

Hoe verhouden de drie factoren zich met de ervaring en beleving van jongeren in Sliedrecht?

De drie factoren ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid uit het theoretisch kader komen terug in wat jongeren noemen als het gaat om wat nodig is om betrokken te zijn bij de preek. Met stip op één staat de opbouw van de preek: het verbale aspect. Om te zorgen dat jongeren ontvankelijk zijn voor de preek is één helder punt nodig dat zonder veel herhalen op eenvoudige en aansprekende manier gebracht wordt. Te veel herhaling of een warrige opbouw, maakt dat ze afhaken.

Na een duidelijke structuur en een helder punt van de preek, noemen jongeren het meest elementen die onder de noemer identificatie te scharen zijn: thema's, bijbelverhalen en voorbeelden waardoor jongeren zich gekend weten. Hierbij komt uitdrukkelijk de band met de predikant naar voren. De predikant als mens in relatie tot jongeren mag volgens jongeren vaker gezien worden in de preek. Dit geldt voor ontmoetingen buiten de dienst om, bijvoorbeeld tijdens catechese of (huis)bezoek. Maar ook voorbeelden uit het leven van de predikant zijn belangrijk. Ook een gastpredikant kan dit contact tijdens de dienst bewerkstelligen.

Afwisseling in vormen wordt als derde genoemd als het gaat om je betrokken weten. Toch zijn nieuwe vormen niet per se de oplossing voor een aansprekende preek: het moet ondersteunend zijn

voor de inhoud. Een preek die in verbinding met je leven staat, komt ook zeer regelmatig terug in de antwoorden en staat op de vierde plaats. Dit sluit aan bij het kernwoord toepasbaarheid. Jongeren moeten 'iets met de boodschap kunnen'. De drie factoren die uit het theoretisch kader naar voren komen, zijn dus herkenbaar in de beleving en ervaring van jongeren.

Hoe kunnen elementen die zorgen voor betrokkenheid van jongeren bij de preek naar de praktijk vertaald worden?

Het begint bij een goede relatie tussen predikant en jongeren, een open gesprek. Daarnaast is opvallend dat het zich betrokken weten volgens jongeren niet zit in grote veranderingen, maar juist in kleine, consequent toegepaste aanpassingen. Vanuit de houding van wederzijdse interesse, dragen jongeren - samen met predikant, jeugdleiding en kerkenraad - praktische aanbevelingen aan die aansluiten bij de bestaande praktijk, maar deze ook verder helpen. Hierbij is van belang dat de predikant openstaat voor feedback van jongeren en durft te experimenteren.

5.2 Antwoord hoofdvraag - conclusie

Om jongeren tussen de 15 en 20 jaar zich bij de preek betrokken te laten weten is het volgende nodig:

- De hele homiletische driehoek doet mee. Jongeren én predikant moeten beide aan de slag met het Woord en elkaar. Jongeren geven aan dat niet alleen de predikant een taak heeft, maar zij zelf ook kunnen werken aan participatie tijdens de preek. Wederzijds verlangen om elkaar en God beter te leren kennen, is hierbij cruciaal. Om woorden Woord te laten worden, is de relatie tussen de predikant en jongeren van cruciaal belang.
- Ontvankelijkheid. Een jongere moet meegenomen worden door de preek heen. Hierbij zijn een duidelijke opbouw van de preek met weinig overbodige herhaling, één duidelijk punt en afwisseling in vormen belangrijk.
- Identificatie. Deze is tweeledig: de jongeren herkennen zich in tekst, thema en voorbeelden én jongeren kennen de predikant of leren hem/haar kennen door de preek.
- Toepasbaarheid. De preek is van betekenis voor het dagelijks leven van jongeren.

6. Discussie

Beantwoordt dit onderzoek aan de doelstelling om gemeenten te ondersteunen bij het vormgeven van de kerkdienst als thuisplek voor jongeren? Is helder geworden hoe jongeren van 15-20 jaar zich betrokken weten bij de preek? Dit hoofdstuk gaat in op de validiteit van het onderzoek en laat zien of de verwachtingen waar geworden zijn.

6.1 Validiteit

Waarderend Onderzoek is een bekende methode om veranderingen in een gemeente tot stand te brengen en te monitoren. Het onderzoek zelf is hierbij onderdeel van het resultaat. Het houden van de enquête, regelmatig met elkaar over de preek praten/voorbereiden vergroot namelijk de betrokkenheid. Ook is de onderzoeker volwaardig deel van het veranderingstraject en brengt dus ook kennis en ervaring in. Dit werkt natuurlijk ook sturend. Tijdens het onderzoek werd dit duidelijk, bijvoorbeeld doordat dat de predikant al aanpassingen maakte op basis van de bevindingen en dat de jongeren uit het kernteam meer betrokken raakten bij de preek. Omdat het doel van het onderzoek is om concrete aanbevelingen voor Sliedrecht en andere gemeenten te destilleren, tast dit de validiteit van het onderzoek niet aan. Ook past dit heel goed bij het simultaansprincipe van Waarderend Onderzoek.⁹⁴

6.2 Discussie

De resultaten van het onderzoek komen grotendeels overeen met de verwachtingen waarmee het onderzoek begon. Doel was om uit de praktijk lijnen en concrete aanbevelingen te halen die gestoeld zijn op bevindingen uit een theoretisch kader. Dit doel is behaald. Er is vanuit de gemeente Sliedrecht een aantal aanbevelingen aangedragen die goed te vertalen zijn naar praktische tips voor elke gemeente.

6.2.1 Mogelijke verklaringen voor resultaten

De meeste lijnen en aanbevelingen zijn niet nieuw, maar gestoeld op inzichten en praktijkervaringen vanuit de theologie, psychologie, sociologie of praktijk in gemeenten. Het belang van een goede relatie tussen jongeren en kader bijvoorbeeld staat onder de noemer relatiegericht jeugdwerk al langer in de belangstelling. Ook de verbinding leggen met het leven van alledag is binnen de hermeneutiek al langer gemeengoed. Het is logisch dat onderzoeker, predikant, jeugdleiding en jongeren deze inzichten en kennis meenamen in hun antwoorden. Ook de nauwe betrokkenheid van de onderzoeker en de kennis en ervaring die zij meeneemt vanuit het theoretisch kader is een verklaring voor de uitkomsten van het waarderend onderzoek die zo dicht bij de uitkomsten van het theoretisch kader liggen.

6.2.2 Nieuwe inzichten

Nieuw is dat de ideeën en aanbevelingen vanuit jongeren zelf komen en dat ze toegepast worden in een 'gewone' preek. Niet tijdens jeugddiensten, maar bruikbaar voor elke predikant en elke preek. Het inzicht dat het volgens jongeren niet gaat om bepaalde vormen, maar om een houding van wederzijdse aandacht en wil om samen te zoeken naar het Woord, is ook vernieuwend. Dit maakt het onderzoek bruikbaar voor elke gemeente en predikant die oprecht verlangt naar betrokkenheid van jongeren in de preek. Het gaat om een vernieuwing van denken, het doen vloeit daaruit voort en past bij de context van de gemeente. Dit onderzoek maakte duidelijk hoe ogenschijnlijk kleine

⁹⁴ Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing, pag. 18

aanpassingen een groot verschil kunnen maken, als er een wederzijdse houding van echte interesse is. Tegelijkertijd is oprechte interesse voor jongeren geen simpele opgave, niet een extra puntje op de checklist van de preek. Bouwen aan een relatie vraagt open oren, ogen en een hart voor jongeren.

6.2.3 Beperkingen en de implicaties daarvan

Dit onderzoek richt zich op jongeren tussen de 15 en 20 jaar en op de preek. Een beperkte doelgroep en focus, waarbij bijvoorbeeld de plek van de preek in de liturgie of de betrokkenheid van de totale gemeente niet gemeten is. Daarnaast is gekozen voor de methode Waarderend Onderzoek in één gemeente. Of de geleerde lessen ook in andere gemeenten gelden, is niet onderzocht. Maar omdat de basis van het onderzoek een breed theoretisch kader is en de uitkomsten daar op aanhaken, is de verwachting dat de aanbevelingen zeker ook voor andere gemeenten helpend zijn.

De onderzoeksvraag impliceert dat de preek als een gegeven wordt geaccepteerd. Er zijn ook andere manieren van Woordverkondiging mogelijk en in sommige Protestantse gemeenten ook praktijk. Deze zijn buiten beschouwing gebleven, omdat de preek in de meeste Protestantse gemeente gemeengoed is. Ook is het onderzoek gedaan onder jongeren die regelmatig in de kerkdienst komen. Er is hen niet gevraagd waarom ze wel of niet naar de kerk gaan of hoe relevant de kerkdienst en de preek voor hun geloofsleven is. In Sliedrecht gaven behoorlijk wat jongeren aan dat ze positief met geloven bezig zijn, maar niet (altijd) naar de kerkdienst gaan omdat deze niet relevant is voor hun geloofsleven. Voor hen is huiscatechese of een groep kerk. Het is de vraag of een preek waarbij ze zich betrokken weten, genoeg is om hen (weer) naar de kerkdienst te laten komen. Wellicht zijn er andere (sterkere) factoren die maken dat ze toch niet (graag) naar de kerkdienst komen.

De implicaties hiervan zijn dat de aanbevelingen bruikbaar zijn voor gemeenten waar jongeren in deze leeftijdscategorie onder het gehoor van de predikant zijn. Dit onderzoek helpt om de betrokkenheid bij de preek van deze, reeds aanwezige jongeren, te versterken. Dit bleek bijvoorbeeld bij een van de jongeren uit het kernteam, een actief lid van de zondagavondgroep, die al een jaar niet meer in de kerkdienst was geweest, maar dankzij zijn bijdrage aan het onderzoek weer regelmatig de kerkbanken inschoof. Neveneffect kan zijn dat de relatie tussen jongeren en predikant sterker wordt, waardoor jongeren zich meer thuisvoelen in de gemeente. Dit kan weer aantrekkelijk zijn voor andere jongeren om ook eens aan te haken bij de kerkdienst.

6.3 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Een van de conclusies uit het onderzoek is dat toepasbaarheid van de preek cruciaal is voor jongeren om zich betrokken te weten. Of een preek daadwerkelijk impact heeft op het (geloofs)leven van jongeren is een interessant vervolgonderzoek. Welk effect heeft een preek daadwerkelijk? Om dit te kunnen meten is langdurig onderzoek nodig.

Verder is het interessant voor vervolgonderzoek om te meten of aandacht voor de totale homiletische driehoek, ontvankelijkheid, identificatie en toepasbaarheid op langere termijn zorgen voor jongeren die met plezier naar de kerk gaan en of zo'n manier van preken zorgt voor een frequenter kerkbezoek van meer jongeren. Ook het effect van het doorvoeren van de aanbevelingen op de totale gemeente is interessant om te onderzoeken. Volgens het Amerikaanse onderzoek Growing Young zorgt het prioriteren van jongeren in heel de gemeente, en ook in de preek, voor meer vitaliteit in de gemeente.⁹⁵ Geldt dit ook in de Nederlandse situatie?

⁹⁵ Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. 2016, Growing Young, Grand Rapids, USA: Baker Books.

7. Aanbevelingen

Wat maakt dat jongeren tussen de 15 en 20 jaar zich betrokken weten bij de preek? Dat is de centrale vraag in dit onderzoek. Het Waarderend Onderzoek in Sliedrecht was gericht op het vinden van praktische antwoorden waarmee deze gemeente aan de slag kan en die behulpzaam zijn voor andere gemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. Jongeren, predikant en jeugdleiding droegen aanbevelingen aan naar aanleiding van de conclusie dat de hoorder, predikant én Woord aandacht verdienen, en dat ontvankelijkheid, identificatie van toepasbaarheid factoren zijn. Deze zijn getoetst in de afrondende fase van het onderzoek. In dit hoofdstuk staan de belangrijkste aanbevelingen genoteerd.

7.1 Homiletische driehoek

7.1.1. Werk aan een goede relatie tussen jongeren en predikant.

Zowel uit onderzoek als uit de praktijk blijkt dat jongeren beter willen en kunnen luisteren naar een predikant die ze kennen en die zich wil laten kennen. Besef dat als predikant en laat jongeren weten dat je samen moet werken als je wilt dat een preek 'werkt' voor jongeren. Wees benaderbaar, maar vraag jongeren ook zelf om benaderbaar te zijn en open te staan voor de predikant. Een gemeentepredikant kan werken aan een band door jongeren op te zoeken. Vraag vooraf input tijdens catechese, whatsapp of als je jongeren tegenkomt. Bereid regelmatig samen een dienst voor en luister dan ook echt naar jongeren. Sta open en vraag gericht om feedback. Toon oprechte interesse. Een gastpredikant kan voor de preek even (oog)contact met jongeren zoeken, hen gericht aanspreken en persoonlijke voorbeelden gebruiken, zodat ze weten dat ze gezien worden en dat de predikant zichzelf durft laten zien.

7.1.2 Benoem het heilige

Jongeren geven aan dat de preek voor hen iets anders is dan een presentatie. Ze verlangen dat de preek iets uitwerkt voor hun geloof. Als predikant ben je een verwijzer naar Jezus: het Woord bij uitstek. Een hart voor jongeren is belangrijk, maar het gaat niet om door hen erkend te worden. Juist een predikant mag laten zien dat Christus de bron van erkenning is. Zo neem je jongeren ook serieus in hun verlangen naar geloofsgroei: het gaat niet om opleuken, maar om een samen zoeken naar de Geest die harten van jongeren en predikant raakt. Spreek deze verwachting richting jongeren uit, bid in het gebed om de opening van het Woord specifiek voor jongeren. Jeugdleiding en ouders kunnen jongeren helpen om verwachtingsvol te luisteren door zelf te benoemen wat hen raakt in de preek. Benadruk het positieve.

7.2 Ontvankelijkheid

7.2.1 Houd de opbouw van de preek onder de loep

Een goede opbouw van de preek zorgt ervoor dat jongeren ontvankelijker zijn en meegenomen worden in de preek. Zorg voor één kernboodschap die regelmatig en in heldere woorden terugkomt tijdens de preek. Bedenk eerst een goede structuur van de preek, of een plot, waarin identificatie en toepasbaarheid terugkomen. Zoek naar hulpmiddelen die hierbij helpen.⁹⁶ Hoewel het meegenomen

⁹⁶ Bijvoorbeeld:

- Schaap-Jonker, H. en Van Wijnen, H. (2011) Alle aandacht, preken voor kinderen en jongeren. Zoetermeer, Nederland, Uitgeverij Boekencentrum
- Eenvoudige opzet voor een preek door Wouter van der Toorn, <https://www.creatov.nl/2012/07/eenvoudige-opzet-voor-een-preek/>
- de brochure van de Protestantse Kerk in Nederland: 'In Gesprek over de Preek', met name hoofdstuk 13

worden in een preek niet zit in 'dingetjes', is afwisseling in vormen wel belangrijk. Zet de preek eens op als een plot met verschillende retorische technieken, vraag jongeren om voor of tijdens de preek hun vragen of ervaringen rond het bijbelgedeelte te delen, deel een preek op in blokken. Kortom, wees scherp op een goede opbouw van de preek en durf te experimenteren.

7.2.2 Laat jongeren blokkades benoemen en hef die samen op

Afleiding, het kan in kleine dingen zitten. Vraag jongeren, direct of via jeugdleiding eens wat hen afleidt tijdens de preek en zoek hiervoor een oplossing. Dit kan heel praktisch zijn, koffie vóór de dienst in plaats van daarna, frisse lucht in de kerkzaal of een kort denk- of praatmoment of een lied tijdens de preek om weer scherp te worden. Ook het actief meedoen door het afnemen van een enquête tijdens of na de preek, het maken van een mindmap of een schrijfboekje kan helpen om de ontvankelijkheid van jongeren door de preek te vergroten.

7.3 Identificatie

7.3.1 Predikant: train het absorptievermogen

De leefwereld van jongeren is divers en verandert snel. Voor een predikant is het belangrijk om het 'absorptievermogen' van deze leefwereld te oefenen: echte interesse voor jongeren en wat hen bezighoudt, zonder meteen een oordeel te vellen. Dit kan bij uitstek buiten de studeerkamer. Luister in de trein naar onderwerpen en vragen waar jongeren het over hebben, werk een ochtend in een populaire koffietent vlakbij een middelbare school, wees aanwezig bij een club- of soosavond en praat niet, stel alleen af en toe een vraag. Luister al biddend. Het absorptievermogen geldt niet alleen richting jongeren, maar ook richting God. Zoek naar waar de Geest waait op een manier die bij je past. Gebruik deze bevindingen in de preek. Nogmaals, niet op een veroordelende manier, maar als herkenningspunt voor jongeren.

7.3.2 Preek voor jongeren

Neem één jongere in gedachte, of een groepje jongeren. Bid voor hen en schrijf de preek voor hen. Dit uit zich niet alleen in het gebruikte thema, maar ook in woordgebruik, aanspreekvorm (consequent tutoyeren) en voorbeelden. Lastig? Vraag dan een jongere - of een jeugdleider - om een voorbeeld te bedenken en vertellen. Stel daarnaast open vragen waarop iedereen, jong en oud, een antwoord kan geven en die ondersteunend zijn bij de identificatie. Doe dit direct en geef als het even kan daadwerkelijk tijd en ruimte om in stilte of in tweetallen een antwoord op de vraag te geven. Geef hier, als het even kan, ook persoonlijk antwoord op. Dit helpt jongeren om nabijheid tot de predikant te ervaren.

7.3.3. Jongeren: deel je leven met de predikant

Voor veel predikanten is de leefwereld van jongeren geen dagelijkse kost. Ze kunnen wel wat hulp gebruiken om identificatie van jongeren in de preek plaats te laten vinden. Jongeren kunnen helpen door bijbelverhalen, thema's of vragen die hen raken te delen. Maak hier twee keer per jaar plaats voor in de catechese of club. Jongeren en jeugdleiding kunnen een predikant 'voeden' door het delen van interessante artikelen, blogs of vlogs. Laat aan de predikant weten wat er speelt. Hierbij zijn andere betrokkenen bij het jeugdwerk heel belangrijk. Zij vormen de verbinding tussen predikant en jongeren.

7.4 Toepasbaarheid

7.4.1 Predikant: durf directief te zijn

Jongeren willen dat een preek betekenis heeft voor hun dagelijks leven. Dat kan door het stellen van een (denk)vraag waarop ze kunnen kauwen, het geven van een opdracht of het stellen van een challenge. Het is belangrijk om dit niet belerend of moraliserend te doen. Dat kan door één of twee concrete punten te noemen die je als predikant zelf gaat doen en waarin je de jongeren - en de rest van de gemeente - vraagt om mee te doen. Andere vormen zijn het vragen van twee of drie andere personen om hun toepassing te delen tijdens of na de preek of te vragen of gemeenteleden na de preek met hun buurman of -vrouw in de kerk te delen wat zij de komende week gaan doen met de preek. Deze concrete actie uitspreken, zorgt voor commitment.

7.4.2 Zorg dat een preek in het jeugdwerk vervolg krijgt

Wil een preek echt impact hebben, dan is dat ene moment op zondag vaak niet genoeg. Samenwerking tussen predikant en catecheten en jeugdleiding is cruciaal. Jeugdleiding kan regelmatig bespreken wat jongeren met een opdracht of challenge gedaan hebben. Ook kunnen ze vragen of jongeren willen delen wat de preek voor betekenis heeft in hun dagelijks leven. Koppel dit weer terug naar de predikant. Hierdoor raken predikant en jongeren ook beter op elkaar afgestemd en ontdekken ze wat werkt en wat niet.

7.5 Durf te experimenteren

Jongeren zich betrokken laten weten bij de preek zit 'm niet in 'dingetjes'. Vormen kunnen meehelpen, maar jongeren zoeken vooral naar écht contact, gezien worden en een predikant die zich ook durft te laten zien. Hier begint het mee. Vanuit deze relatie kan op ontspannen en diverse wijze gezocht worden naar wat past bij jongeren en predikant. Niet alles hoeft in één preek of elke keer terug te komen. Durf te experimenteren. Wie weet ontstaan er nieuwe terugkerende gebruiken of wellicht blijft het bij één keer uitproberen.

Om hieraan handen en voeten te geven, krijgt de Hervormde Gemeente Sliedrecht een lijst met 56 tips om jongeren bij de preek te betrekken met de opdracht om deze komend jaar allemaal ten minste één keer uit te proberen. Ook is er op deze lijst een overzicht te vinden met bestaande initiatieven rond preken en jongeren. Iedere andere gemeente kan deze ook ter inspiratie gebruiken. Zie hiervoor bijlage 1.

8. Nawoord

Daar stonden ze dan, drie jongeren en drie volwassenen, bij hun naam genoemd tijdens de preek. Met luide stem, of juist een beetje timide, gaven ze antwoord op de vraag van de predikant: 'Naar wie kijk jij om?' en maakte zo met elkaar de boodschap van de preek persoonlijk en concreet. Op dit moment, op zondag 10 juni 2018, in een volle Maranathakerk in Sliedrecht, kwamen voor mij alle lijnen uit het onderzoek samen. Ik ervoer daar dat de Geest waaide, er was samenhang tussen predikant, hoorders en Woord. Betrokkenheid bij de preek, het is niet louter theorie, maar kan in de praktijk. Dit vervulde mij met verwonderde dankbaarheid. Boven alles richting God, Vader, Zoon en Heilige Geest, die ook anno 2018 nog mensen, jong en oud wil vullen met Zijn licht en liefde. Hij is mijn Bron en diepste motivatie. Onze God is het waard om blijvend te zoeken naar wegen om ook jonge mensen betrokken te maken bij de preek.

Dit onderzoek is resultaat van samenwerking met allerlei verschillende personen. Ik wil allereerst het kernteam uit Sliedrecht bedanken: Lars Teeuw, Merel Schep, Rik de Waard, Timon Jongkind, Edger Maat en Martijn Tanghé. Bedankt voor het geven van jullie tijd en openheid naar mij en naar elkaar. Ook de andere jeugdouders, catecheten, de jeugddienstcommissie en alle jongeren die meedachten, hun zegje deden en de enquête invulden: dank! Ds Johan Sparreboom: het was prettig om samen te werken. Dank voor je openheid, je toegankelijkheid, met name voor jongeren, je bereidheid om te experimenteren binnen de marges van de gemeente. Ik gun jongeren in alle Protestantse Gemeenten een predikant met zo'n houding.

Ook ds Harmen van Wijnen, ds Gert Mink, ds Jan Riemersma en ds Kees Hendriksen. Bedankt voor het delen van jullie preek en het geven van een inkijkje in het preekproces. Ik wil ook dr Kees van Ekris, dr Ciska Stark, Paulien Vervoorn en Jaap van der Giessen danken voor het scherpen van mijn denkproces en het aanwijzen van nieuwe sporen. Dankzij het gesprek met jullie is de insteek van dit onderzoek positiever geworden. Jullie stralen een aanstekelijke liefde voor preken uit.

Bedankt Nynke Dijkstra en Ronnie Zuidam, begeleiders vanuit de Protestantse Kerk. Nynke, dank voor je enthousiasme, je waardevolle tips en het delen van prachtige verhalen. Je moedigt me aan om goede voorbeelden te herkennen en te delen en inspireert me om vrolijk en open te geloven. Ronnie, bedankt voor de ruimte die ik kreeg om dit onderzoek met mijn werk te verweven. Dank voor je vertrouwen en opbouwende feedback.

Harmen Jan Terwel, dank voor de begeleiding vanuit de Christelijke Hogeschool Ede. Jouw positief kritische vragen hielpen mij de vraagstelling scherp te krijgen en mijzelf niet te verliezen in te veel data.

Lieve Robert, wij delen niet alleen ons leven, maar ook de liefde voor de kerk en preken. Dank voor je luisteren naar mijn zich ontwarrende gedachten, jouw scherpe geest en vragen.

Dit onderzoek is afgerond, maar ik hoop dat de tips, mede verzameld door jongeren zelf, serieus genomen worden in Protestantse gemeenten in heel Nederland, zodat jongeren vaker zeggen: 'Ja, deze preek gaat over mij! Ik weet mij betrokken.'

Delft, juni 2018

Nelleke Plomp

Literatuurlijst/Bibliografie

Boeken:

- Barnard, M. Immink F.G. e.a., (2008). De weg van de liturgie, Tradities, achtergronden, praktijk (4e editie). Zoetermeer, Nederland: uitgeverij Meinema.
- De Leede, B., en Stark, C., (2017). Ontvouwen, Protestantse prediking in de praktijk (1e editie). Zoetermeer, Nederland: Boekencentrum Uitgevers.
- Masselink, R. & Ijbema, J. (2011) Waarderend werkboek, Appreciative inquiry in de praktijk. Nieuwerkerk aan den IJssel: Gelling Publishing
- Slot, W. e.a. (2013), De psychologie van de adolescentie (24e editie). Amersfoort: Thieme Meulenhoff BV
- Barnard, M (2017) Notitie Synode Protestantse Kerk Nederland, 16 november 2017. Tot Gods Eer
Handreiking voor gesprekken over liturgie
- Osmer, R. R., (2008). Practical Theology, an introduction (1e editie). Grand Rapids, Verenigde Staten: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- De Leede, B., en Stark, C., (2017). Ontvouwen, Protestantse prediking in de praktijk (1e editie). Zoetermeer, Nederland: Boekencentrum Uitgevers.
- Pleizier, T. (2010). Religious Involvement in hearing sermons. Delft, Nederland: Eburon Uitgeverij.
- Van Wijnen, H. (2016), Faith in Small Groups of Adolescents. Delft, Eburon Uitgeverij.
- Van den Brink, G. Van der Kooij, C (2012), Christelijke Dogmatiek, een inleiding (2e editie). Zoetermeer, Nederland: Uitgeverij Boekencentrum.
- Powell, K. Mulder, J. Griffin, B. (2016), Growing Young. Grand Rapids, USA: Baker Books.
- Sonnenberg, R. (2015). Youth Worship in Protestant Contexts. A practical theological theory of participation of adolescents.
- Barnard, M. c.s. Worship in the Network Culture, 75
- Vervoorn, P. (2014). Geloofwaardig (s)preken, van preek tot presentatie. Kampen. Uitgeverij KOK.
- Nelis, H, & Sark, Y. van (2014). Motivatie binnenstebuiten. Utrecht/Antwerpen: Kosmos Uitgevers.

Websites:

- www.hervormdsliedrecht.nl
- www.sliedrecht.nl
- www.waarderendegemeenteopbouw.nl

Bijlagen

Overzicht bijlagen

Bijlage 1 - Jongeren en de preek: 56 tips om jongeren bij de preek te betrekken.

Bijlage 2 - Enquête jongeren en preek

Bijlage 3 - Resultaten enquête

Bijlage 4 - Overzicht uitkomsten discoverfase

Bijlage 1 - Jongeren en de preek: 56 tips om jongeren bij de preek te betrekken.

Dit document vormt de praktische uitwerking van het onderzoek en is de basis voor een product dat beschikbaar is voor alle Protestantse gemeenten.

Jongeren en de preek

56 tips om jongeren bij de preek te betrekken

‘Het leek wel of de predikant het tegen mij had!’ ‘Ik wilde bijna opstaan en reageren tijdens de preek.’ Onderzoek wijst uit dat betrokkenheid van jongeren bij de preek begint met wederzijdse openheid van predikant en jongeren voor elkaar en het Woord. Vanuit deze basishouding kan gewerkt worden aan een heldere opbouw, raakvlakken met de leefwereld en praktische toepasbaarheid. Met deze 56 tips kan elke gemeente aan de slag om dit concreet te maken.

How to

Manieren om deze lijst te gebruiken:

- *Plan een bijeenkomst met predikant, jeugdouders en een aantal jongeren en omcirkel de tips die jullie gaan uitproberen. Kom na een half jaar en na een jaar weer bij elkaar en vink af wat gelukt is. Bespreek wat beviel en wat niet.*
- *Gebruik deze lijst als praatpapier op catechese of de jeugdgroep. Wat past in jullie gemeente als het gaat om wederzijdse openheid, heldere opbouw, identificatie en toepasbaarheid? Noteer concrete ideeën en plan deze in.*
- *Predikanten: leg deze lijst naast de eigen preekpraktijk. Waar ben je goed in? Waar zitten blinde vlekken? Waarbij zou je ondersteuning kunnen gebruiken? Durf te experimenteren.*

Preken doen we met elkaar

Preken is een samenspel tussen predikant, hoorder en Woord. Jongeren willen en kunnen beter luisteren naar een predikant die ze kennen en die zich wil laten kennen. Dit helpt hen om open te staan voor het Woord. Werk dus aan een goede relatie tussen jongeren en predikant.

Predikant

1. Laat jongeren weten dat je samenwerking belangrijk is als je wilt dat een preek ‘werkt’ voor jongeren. Laat hen weten dat ze nodig zijn en dat je het als predikant niet alleen kunt. Zeg dit tijdens de preek en als je jongeren in de gemeente tegenkomt.
2. Wees benaderbaar. Voor jongeren is de drempel vaak hoog om naar jou toe te komen, stap zelf die drempel over. Wees zichtbaar in de gemeente en de wijk, dorp of stad.
3. Maak een whatsappgroep aan voor preeksuggesties, feedback en vragen. Nodig jongeren én volwassenen uit om hieraan mee te doen.
4. Haak ieder jaar ten minste één keer aan bij elke jeugdgroep en bereid met hen een preek voor. Denk hierbij niet alleen aan de ‘officiële’ groepen, zoals catechesegroepen, maar ook aan informele vriendengroepen waar jongeren van de gemeente deel van uitmaken.
5. Gastpredikant? Maak voor en tijdens de dienst (oog)contact met jongeren en spreek hen gericht aan.

6. Zorg ervoor dat er informatie over de preek op een voor jongere vindbare plek te lezen of zien is. Denk ook aan een pakkende titel en misschien zelfs een opwarmer in de vorm van een vraag, passend filmpje of vlog voor de preek.

Jongeren/jeugdleiding

7. Stop met jeugddiensten! Zorg in plaats daarvan dat jongeren elke week gezien en gehoord worden.
8. Inventariseer welke vragen of ervaringen er leven onder de jongeren en deel deze met de predikant.
9. Richt een denktank op met een groepje jongeren, waarbij je thema's voor de preek inventariseert. De predikant maakt hier veel van uit, een aantal jongeren en wellicht een jeugdoudering. Je kunt een paar keer per jaar fysiek samenkomen, maar ook via mail, whatsapp of een andere manier sparren.
10. Het helpt om vooraf te weten waar de preek over gaat. Handig om als jongeren het kerkblad te lezen of de facebookpagina van de kerk te volgen.

Preken is meer dan een praatje

Jongeren geven aan dat voor hen de preek iets anders is dan een presentatie. Ze verlangen dat de preek iets uitwerkt voor hun geloof. Als predikant ben je een verwijzer naar Jezus: het Woord bij uitstek. Benoem het heilige van de preek!

Predikant:

11. Een hart voor jongeren is belangrijk, maar het gaat niet om door hen erkend te worden. Juist een predikant mag laten zien dat de bron van erkenning in Christus is. Zo neem jongeren ook serieus in hun verlangen naar geloofsgroei: het gaat niet om opleuken, maar om een samen zoeken naar de Geest die het Woord harten van jongeren en predikant raakt.
12. Spreek in het gebed om de opening van het Woord de verwachting van de Heilige Geest uit en bid specifiek of jongeren dit mogen ervaren.
13. Neem zelf ook de tijd om je geloof te voeden. Niet alleen met het Woord bezig zijn als professional die een preek voorbereidt. Luister ook eens naar een preek van een ander en bedenk wat je zelf ontvankelijk maakt en wat niet. Voed je eigen geloof.

Jongeren/jeugdleiding:

14. Benadruk het positieve van een preek. Het is gemakkelijk om kritiek te leveren (en terechte feedback geven aan een predikant kan helpend zijn), maar voor je het weet zit je in een negatieve spiraal. Oefen jezelf om te benoemen wat je mooi en leerzaam vond, bijv. tijdens de koffie na de dienst.
15. Noem tijdens elke club/catechese of andere bijeenkomst allemaal één ding dat je raakte in de preek.
16. Vraag of jongeren tijdens het drempelgebed om vervulling met de Heilige Geest willen bidden. Zowel voor de predikant als voor henzelf.

Dit is boeiend!

Ontvankelijkheid is een eerste vereiste, wil het Woord overkomen via de preek. Als je jongeren wilt meenemen in de preek, dan zijn een heldere structuur en boodschap cruciaal. Jongeren noemen dit het meest als voorwaarde om betrokken te raken bij de preek. Als tips geven zij de volgende ideeën.

Predikant

17. Zorg voor één kernboodschap die regelmatig en in heldere woorden terugkomt tijdens de preek.
18. Maak een overzichtelijk 'plot' van de preek, waarbij identificatie en toepasbaarheid in de verschillende 'scènes' terugkomen. Zo creëer je een logisch verhaal, waarin je de hoorder meeneemt.
19. Inspiratie nodig voor het maken van zo'n opzet? Denk eens aan deze hulpmiddelen:
 - a. www.geloofwaardigspreken.nl van Paulien Vervoorn.
 - b. Het boek Alle aandacht, preken voor kinderen en jongeren. Door Hanneke Schaap-Jonker en Harmen van Wijnen. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer.
 - c. www.creatov.nl Zoek op eenvoudige opzet van een preek.
 - d. De brochure 'In gesprek over de Preek', uitgegeven door de Protestantse Kerk in Nederland. Met name hoofdstuk 13.
20. Niet onnodig herhalen. Als de boodschap duidelijk is, is 'ie duidelijk. Punt.
21. Hoewel het meegenomen worden in een preek niet zit in 'dingetjes', is afwisseling in vormen wel belangrijk.
 - a. Zet de preek eens op als een plot met verschillende retorische technieken. Spreek bijvoorbeeld eens vanuit een Bijbelse personage, speel met vraag en antwoord, houd eens een vlammend betoog.
 - b. Vraag jongeren om voor of tijdens de preek hun vragen of ervaringen rond het bijbelgedeelte te delen
 - c. Deel een preek op in blokken en wissel deze af met een lied of een film.
 - d. Speel eens met je presentatie, de plaats op het podium, stilstaan of bewegen.
 - e. Durf humor te gebruiken!
 - f. Maak wat je vertelt visueel. Laat bijvoorbeeld een tijdlijn zien van de Bijbel en wijs aan wanneer de beschreven gebeurtenissen spelen. Gebruik een kaart van Israël toen en nu.

Kortom, durf te experimenteren. Voor adolescenten is dit belangrijk in deze fase van hun leven. Onverwachte gebeurtenissen maken hun hersenen extra alert!

22. Zorg dat taal en performance overeenstemmen. Is het een blijde boodschap? Lach en wees uitbundig! Gaat het over pijn en verdriet? Maak je klein, ga misschien zelfs zitten. Neem deze presentatie ook mee in de voorbereiding.
23. Denk eens samen met jongeren na over wat hen blokkeert om ontvankelijk te zijn en doe er wat aan. Vraag aan hen waardoor ze afgeleid raken of juist niet aanhaken.
24. Afleiding kan ook in praktische zaken zitten: te weinig zuurstof in een warme kerk, een koffiedip precies tijdens de preek of een zoemend geluid van orgel, beamer of airco. Open ramen, koffie vóór de dienst of een apparaat uitschakelen kan dan heel veel schelen!
25. Kondig een enquête aan waarin feedback over de preek gevraagd wordt. Deze kun je tijdens de collecte na de preek of na de kerkdienst houden en bespreken. Doe wat met de uitkomsten!

Jongeren/jeugdleiding

26. Neem een mooi schrift of tekenboekje mee en maak aantekeningen of een mindmap tijdens de preek. Dat kan helpen om je te concentreren.
27. Hoe staat het met je eigen houding? Sta je open voor God? Verwacht je ook dat God iets tegen jou kan zeggen tijdens de preek?

28. Stel jezelf tijdens het lezen van het Bijbelgedeelte drie vragen: wat zegt dit over God?, wat zegt dit over mij?, als het waar is, wat kan ik er dan mee? Luister tijdens de preek of de predikant hier antwoord op geeft.

Het gaat over mij!

Identificatie is belangrijk als het om jongeren en de preek gaat. Deze is tweeledig: de jongeren herkennen zich in tekst, thema en voorbeelden én jongeren kennen de predikant of leren hem/haar kennen door de preek.

Predikant:

29. Ga de studeerkamer uit! De leefwereld van jongeren leer je het beste 'buiten' kennen. Luister in de trein naar onderwerpen en vragen waar jongeren het over hebben, werk een ochtend in een populaire koffietent of ga een ochtend in de aula van een middelbare school werken. Wees aanwezig op plekken waar jongeren uit jouw gemeente zijn!
30. Ga eens langs bij een club- of soosavond van jongeren in de kerk om te luisteren. Praat niet, stel alleen af en toe een vraag.
31. Toon oprechte interesse en vel niet meteen een oordeel. Ook niet in de preek, ook als de leefwereld van jongeren ver van je af staat. Vraag eerst waarom iets een issue is voor jongeren.
32. Zoek naar het gedeelde verlangen en de vragen die je tegenkomt in wat jongeren zeggen en doen. Haak hierop in tijdens de preek en gebruik wat je tegenkwam in de praktijk als herkenningspunt.
33. Luister al biddend, het absorptievermogen geldt niet alleen richting jongeren, maar ook richting God. Zoek naar het waaien van de Geest op een manier die bij je past.
34. Neem één jongere, of een groepje jongeren in gedachten als je de preek maakt. Bid voor hen en schrijf de preek voor hen.
35. Richt je in je taalgebruik op jongeren. Niet door populair te doen, maar wel in begrijpelijk woordgebruik en aanspreekvorm, tutoyeer consequent.
36. Sluiten je voorbeelden aan bij de leefwereld van jongeren? Dit praktijkvoorbeeld maakt duidelijk hoe je hetzelfde kunt zeggen, maar wél of juist niet herkenning bij jongeren kunt opwekken. Stel, de preek gaat over het paradijs. Voorbeeld 1: 'Stel je voor.... u zit heerlijk rustig met een boek voor de tent te genieten van de stilte. Opeens komt er een groepje luidruchtige jongeren aan met ghettoblaster. Weg paradijs....' Voorbeeld 2: 'Stel je voor.... je zit heerlijk te chillen met een groepje vrienden voor de tent. Muziekje aan, biertje erbij. Opeens komt een man woest aanlopen: 'SSTTT! Kan het wat zachter!!!??' Weg paradijs...' Dezelfde boodschap, maar totaal andere sfeer.
37. Vind je dit lastig? Vraag een jongere - of een jeugdleider - om tijdens de preek een voorbeeld te bedenken en vertellen.
38. Stel open vragen waarop iedereen, jong en oud, een antwoord kan geven. Bijvoorbeeld: 'wat zou jij doen als...?' of 'op wie in dit verhaal lijkt jij het meest?' Geef als het kan daadwerkelijk tijd en ruimte om in stilte of in tweetallen antwoord te geven.
39. Geef ook zelf persoonlijk antwoord op de vragen die je stelt. Hierdoor kunnen jongeren zich ook met jou identificeren.
40. Denk eens terug aan je eigen jeugd. Wat raakte jou wel of niet?
41. Stop jongeren niet meteen in een hokje! Veel thema's die jongeren raken, spelen ook bij volwassenen. Zoek naar het de gemene deler voor jongeren én volwassenen.

Jongeren/jeugdleiding

42. Het lijkt een open deur, maar: bedenk dat de predikant óók een mens is. Ga ervan uit dat hij of zij echt z'n best doet om een heldere en leerzame preek neer te zetten, maar jouw hulp daarbij goed kan gebruiken.
43. Predikanten hebben jongeren nodig om jouw leefwereld te leren kennen! Help hen door na de dienst of via app of mail te laten weten welk bijbelverhaal of thema jou raakt.
44. Verzamel twee keer per jaar tijdens catechese of club een lijst met onderwerpen waarover jongeren meer willen weten. Kies een aantal keer per jaar een onderwerp van deze lijst.
45. Maak ook twee keer per jaar met jongeren een lijst van dingen die een predikant moet weten als hij jongeren wil begrijpen. Denk aan blogs, vloggers of bepaalde trends. Zoek met elkaar naar wat er achter deze trends zit.

Hier kan ik wat mee

Een goed verhaal is mooi, maar kun je er ook wat mee? Jongeren zoeken naar toepasbaarheid van de preek. Woorden die betekenis kunnen krijgen in het dagelijks leven. Hoe je daar vorm aan kunt geven? Bijvoorbeeld zo:

Predikant:

46. Bedenk bij het voorbereiden van de preek: wat betekent dit voor mijn leven? Heeft de boodschap die ik zondag ga vertellen effect op mijn eigen leven?
47. Geloof je dat het Woord levensveranderend kan zijn?! Jongeren zoeken naar predikanten die energiek preken en zichtbaar in hun eigen boodschap geloven. Bijvoorbeeld door te benoemen wat je er als predikant zelf mee kunt.
48. Geef een denkvraag mee waarop jongeren kunnen kauwen. Vraag hier de week erna in de preek naar. Of vraag jeugdleiding hierop terug te komen tijdens club of catechese.
49. Sluit de preek af met het geven van een drietal challenges: concrete persoonlijk uitdagingen. Het liefst gedeeld door (jonge) personen uit de gemeente die deze challenge zelf bedacht hebben. Met deze uitdagingen kan iedereen in de gemeente de lessen uit de preek in praktijk brengen. Daag iedereen uit een challenge te kiezen en kom hierop terug in een volgende dienst of tijdens een andere activiteit waarbij de jongeren aanwezig zijn. Hierdoor benadruk je discipelschap: de eigen keuze die jongeren hebben en maken
50. Let op voor een belerende toon of moralisme. Hoewel je aan de vruchten de boom kunt kennen, is een gelovig leven niet het volgen van een bepaalde moraal. Het helpt als je zelf meedoet (en meeworstelt) als predikant met de uitdagingen die je stelt.
51. Vraag aan het einde van de preek of gemeenteleden in tweetallen willen delen wat zij gaan doen met de preek. Door dit uit te spreken tegen een ander, is de stap kleiner om het ook echt te gaan doen.
52. Vraag aan jongeren zelf waaraan ze behoefte hebben. Wat werkt voor hen en wat niet? Hebben ze liever concrete suggesties of maken ze de laatste stap liever zelf? Dat kan per jongere en per gemeente verschillen.

Jongeren/jeugdleiding

53. Ook bij de toepasbaarheid geldt: preken doen we met elkaar. Werk dus samen als predikant en jongeren/jeugdleiding! Dat ene moment op zondagochtend is vaak niet genoeg om echt impact op een leven te hebben. Catecheten en jeugdleiding: vraag dus regelmatig wat jongeren met een challenge of opdracht doen of gedaan hebben. En deel deze ervaringen

weer met de predikant. Dat is een bemoediging én een stimulans om vaker directief te durven zijn.

54. Vertel tegen de predikant wat wel werkt en wat niet. Voor een predikant is het vaak zoeken, als jongeren kun je daarbij helpen!
55. Neem je eigen motivatie onder de loep. Wil je jezelf wel laten veranderen door de preek? Goed om daar eens over na te denken en dat uit te spreken tegen elkaar.
56. Inspireer elkaar door na de dienst of een week later tegen anderen te vertellen wat jij met de preek gaat doen of hebt gedaan. Wedden dat het aanstekelijk werkt!

[KADER]

Deze lijst is resultaat van een onderzoek in de Hervormde Gemeente Sliedrecht, wijk 1 en 2, in opdracht van JOP, Jong Protestant en de Christelijke Hogeschool Ede. Jongeren, predikant en jeugdleiding ontwikkelde en testte deze lijst (deels).

Dit onderzoek is gedaan door Nelleke Plomp, verbindend specialist vieren met kinderen en jongeren bij de Protestantse Kerk in Nederland.

Met bijzondere dank aan:

Merel Schep

Rik de Waard

Lars Teeuw

ds. Johan Sparreboom

Martijn Tanghé

Timon Jongkind

Edger Maat

[EINDE KADER]

Bijlage 2 - enquête jongeren en preek

Deze vragenlijst konden alle jongeren van de Hervormde Gemeente Sliedrecht digitaal invullen via www.hervormdsliedrecht.nl/preken of op papier. Ze werden tussen 21 maart en 29 april tijdens de dienst bij de mededelingen en via de beamer opgeroepen om de enquête in te vullen.

Betrokken bij de preek - jongeren in Sliedrecht

Vul deze enquête in tijdens de collecte en stop hem na de dienst in de brievenbus achterin de kerk. De gegevens worden alleen maar gebruikt voor het onderzoek van Nelleke Plomp voor JOP, Jong Protestant.

Vragen? Mail of app Nelleke: n.plomp@jop.nl of 06 15908565

LET OP! Deze enquête gaat op de achterkant verder.

Bedankt voor het invullen. Met jouw bijdrage help je om preken beter bij jongeren te laten aansluiten.

1. Wat is je leeftijd?

Markeer slechts één ovaal.

- 15-20 jaar
- jonger dan 15 jaar
- 20-50 jaar
- 50+

2. Voordat de dominee begon te preken, had ik al zin om te gaan luisteren

Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
absoluut geen zin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	heel erg veel zin

3. Ik werd meegenomen door de preek; ik kon goed blijven luisteren.

Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
ik was meteen de draad kwijt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ik heb de hele preek aan een stuk geluisterd

15-4-2018

Betrokken bij de preek - jongeren in Sliedrecht

4. Ik herkende mij in de preek: het ging ook over mij!

Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
ik herkende me totaal niet in wat er werd gezegd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	het leek wel of de preek speciaal voor mij bedoeld was

5. Wat maakte dat je bleef luisteren naar deze preek?

6. Wat maakte dat je afhaakte tijdens deze preek?

7. Deze preek betekent iets voor mijn leven (Je mag verschillende hokjes aankruisen)

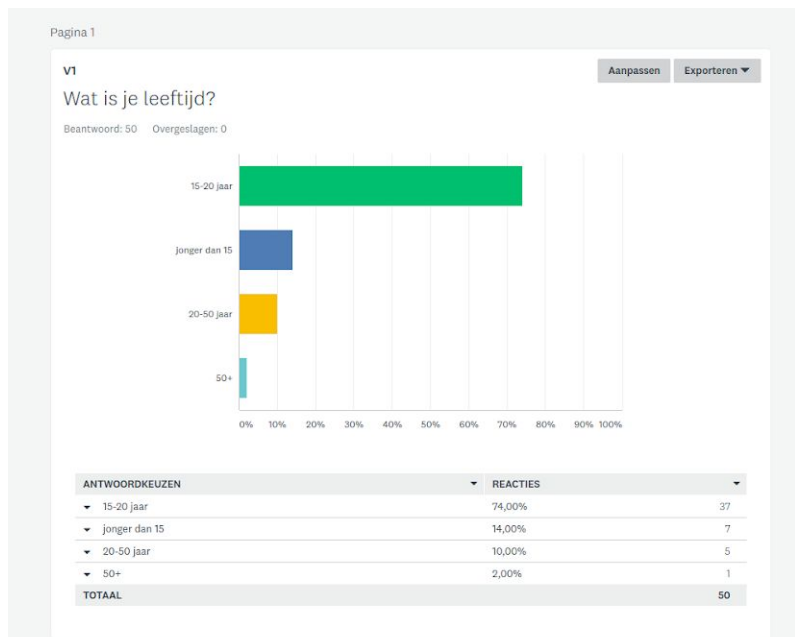
Vink alle toepasselijke opties aan.

- Ik heb iets nieuws geleerd
- Ik voel me blij, boos, bang of verdrietig door de preek
- Ik ervaar dat God er is door deze preek
- Deze preek zorgt ervoor dat ik iets ga doen met mijn geloof komende week
- Deze preek betekent niets voor mijn leven

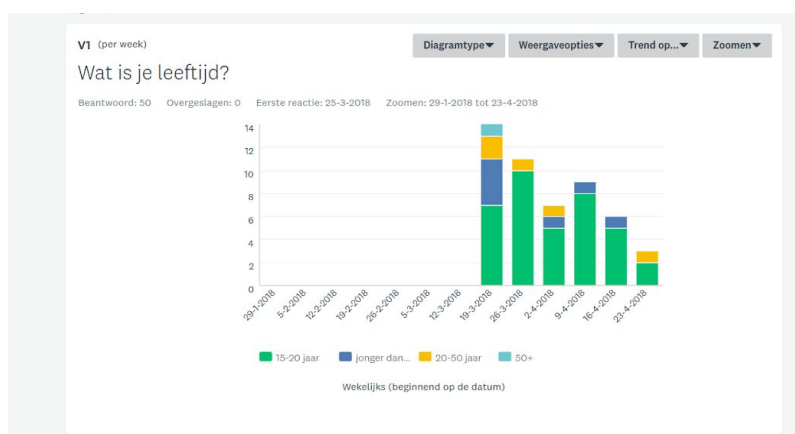
Mogelijk gemaakt door
 Google Forms

Bijlage 3 - Resultaten enquête

Deze bijlage geeft de resultaten van de ingevulde enquêtes via www.hervormdsliedrecht.nl/preken weer. Bezoekers van de kerkdienst konden de enquête ook op papier invullen. Hiervan is één keer gebruikgemaakt. De gegevens van deze ene enquête zijn niet meegenomen in de figuren hieronder, maar wel in het totale resultatenoverzicht (zie bijlage 10)

De enquête is 50 keer ingevuld, waarvan 37 keer door een jongere van 15-20 jaar en 13 keer door een persoon uit een andere leeftijdscategorie.

Zes weken lang konden gemeenteleden de enquête invullen. Het is duidelijk dat de eerste week de meeste (gemeentebrede) belangstelling was. Het aantal jongeren van 15-20 jaar dat de enquête invulde schommelde tussen de 3 en de 10 per week.

De figuren en tekst hieronder bevatten alleen de antwoorden van alle 15-20 jarigen.

Vraag 5: Wat maakte dat je bleef luisteren naar deze preek?

Weergave van 50 reacties

Pakkende voorbeelden uit 'deze tijd'

25-4-2018 21:25 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Goed onderwerp

25-4-2018 20:10 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het sprak me aan.

23-4-2018 9:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De preek was straight to the point en had een duidelijke opbouw. De dominee sprak duidelijk en bleef bij het punt.

22-4-2018 18:57 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik herkende dingen van mijzelf

22-4-2018 18:56 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik vond het interessant

22-4-2018 10:54 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Interessant onderwerp

16-4-2018 17:57 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Er werd ook naar het heden gekeken en naar wat er met je kan gebeuren in deze tijd.

16-4-2018 8:18 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Er werd ook naar het heden gekeken en naar wat er met je kan gebeuren in deze tijd.

16-4-2018 8:15 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het was vernieuwend en dus was ik nieuwsgierig naar de rest.

15-4-2018 23:33 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niks

15-4-2018 21:18 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Bleef dicht bij het verhaal

15-4-2018 20:39 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Omdat er niets was om anders te doen

15-4-2018 20:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Een vrij praktisch en niet te symbolisch verhaal

15-4-2018 19:14 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het begon al heel sterk met iets dat heel herkenbaar was, verder was alles erg toegankelijk.

15-4-2018 19:09 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

begin was interessant

15-4-2018 19:08 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niks

9-4-2018 15:38 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet

9-4-2018 10:46 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het feit dat het op een snel tempo ging en duidelijk werd uitgelegd

8-4-2018 19:12 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik vond het interessant

8-4-2018 11:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

ik vond het boeiend om naar te luisteren

8-4-2018 11:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet

8-4-2018 11:00 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik blijf luisteren naar een preek wanneer de preek om een onderwerp gaat dat ik in het dagelijks leven ook vaak tegenkom. Soms begint de dominee met een persoonlijk verhaal dat aansluit bij het onderwerp, waardoor de preek meteen een stuk persoonlijker en toegankelijker wordt.

8-4-2018 8:59 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

-

7-4-2018 13:17 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

N.v.t.

7-4-2018 12:33 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het kwam heel dichtbij!

1-4-2018 13:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet zo veel eigenlijk Ik luisterde wel, maar niet alles kwam echt binnen. Ik dwaalde af

1-4-2018 12:28 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Een goed begin waardoor ik bleef opletten.

1-4-2018 12:24 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het tuinman gedeelte vond ik interessant

1-4-2018 12:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De leuke anekdote aan het begin! (8baan)

1-4-2018 12:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik heb niet echt goed geluisterd

1-4-2018 12:05 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De didactiek van de predikant

1-4-2018 12:05 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

-

1-4-2018 12:05 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het was één logisch verhaal, dat maakte het makkelijk om te luisteren

1-4-2018 12:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Interessant

1-4-2018 12:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Wilskracht

1-4-2018 12:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

omdat deze dominee goede preken heeft

25-3-2018 23:12 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het was niet zo langdradig

25-3-2018 21:11 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De verhalen uit het heden

25-3-2018 19:38 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Als hij persoonlijke ervaringen verteld

25-3-2018 19:25 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het was mooi

25-3-2018 19:22 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik herkende het

25-3-2018 19:21 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Dat ik deze preek wel Goed kon volgen

25-3-2018 19:15 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Actueel en herkenbaar. De preek maakt je ervan bewust wat de gevaren zijn van ongeremdheid in het spreken.

25-3-2018 19:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Goede voorbeelden

25-3-2018 19:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het is wel interessant

25-3-2018 19:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het was leuk

25-3-2018 19:01 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

-

25-3-2018 19:00 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Andere onderwerpen erbij betrekken om de kern duidelijk te maken

25-3-2018 18:58 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Deze preek sprak me aan omdat het me een stuk verdieping alleen de manier van presenteren mag wel echt beter

Vraag 6: Wat maakte dat je afhaakte tijdens de preek?

Blijven herhalen

25-4-2018 21:25 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Saaï onderwerp

25-4-2018 20:10 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik werd even afgeleid.

23-4-2018 9:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik ben niet afgehaakt

22-4-2018 18:57 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Dingen die ik niet begreep

22-4-2018 18:56 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Weet ik niet

22-4-2018 10:54 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

-

16-4-2018 17:57 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De verhalen uit de bijbel die langdradig verteld werden.

16-4-2018 8:18 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De verhalen uit de bijbel die langdradig verteld werden.

16-4-2018 8:15 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik was moe ;)

15-4-2018 23:33 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het kwam heel de tijd op hetzelfde neer dat was een beetje saaï

15-4-2018 21:18 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet afwisselend genoeg

15-4-2018 20:39 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Omdat ik vaak niet weet wat ik met bepaalde dingen/boodschappen moet doen

15-4-2018 20:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Heel veel kleine details werd voor mij soms te erg op door gegaan

15-4-2018 19:14 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Nvt

15-4-2018 19:09 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

duurde te lang

15-4-2018 19:08 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet boeiend

9-4-2018 15:38 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Geen onderwerp wat mij raakte

9-4-2018 10:46 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De vermoeidheid van mezelf

8-4-2018 19:12 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Weet ik niet

8-4-2018 11:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

het ging niet over mij

8-4-2018 11:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Op een geven moment was de rode draad voor mij weg: ik had geen idee meer waar het over ging. Het was te warrig

8-4-2018 11:00 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik haak af wanneer een preek heel negatief op mij overkomt. Ook haak ik af wanneer de preek heel 'theoretisch' wordt met allemaal citaten uit de Bijbel.

8-4-2018 8:59 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Afgeleid

7-4-2018 13:17 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Langdradig

7-4-2018 12:33 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet van toepassing, kon blijven luisteren

1-4-2018 13:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De kerk is een van de weinige plekken (misschien wel de enige) waar ik echt even helemaal tot rust kom. Dat betekent ook wel dat je dan soms aan andere dingen in je leven moet denken en dat ik de preek niet helemaal volg.

1-4-2018 12:28 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niet zo veel eigenlijk

1-4-2018 12:24 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

/

1-4-2018 12:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Mijn gedachtes dwaalden af

1-4-2018 12:07 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Een beetje te lang

1-4-2018 12:05 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De vele herhaling in de preek. Naar mijn idee had de preek 5 minuten kunnen duren met dezelfde inhoud.

1-4-2018 12:05 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Heel veel herhaling, weinig echt boodschap/verhaal

1-4-2018 12:05 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het gedicht aan het eind

1-4-2018 12:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Iemand nieste voor mij en de moeder zei dat ze stil moest zijn.

1-4-2018 12:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Het gedicht aan het eind

1-4-2018 12:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

als de preek niet begrijpbaar is

25-3-2018 23:12 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

-

25-3-2018 21:11 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Denken aan andere dingen

25-3-2018 19:38 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Als het iets dieper over de Schriftlezing gaat

25-3-2018 19:25 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Eten

25-3-2018 19:22 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik hoorde iets

25-3-2018 19:21 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Van al dat zitten werd ik best wel lui

25-3-2018 19:15 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Ik verzonk in gedachten over het onderwerp waardoor ik een stukje miste

25-3-2018 19:04 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Niets

25-3-2018 19:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Duurde een beetje lang en dan ga je minder goed opletten

25-3-2018 19:02 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Eten

25-3-2018 19:01 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Eentonig en weinig diepgang

25-3-2018 19:00 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

De tijdsduur om gefocust te blijven

25-3-2018 18:58 [Antwoorden van respondent weergeven](#)

Tijd

25-3-2018 18:57

Bijlage 4 - Overzicht uitkomsten discoverfase

In dit overzicht staan alle antwoorden die jongeren gaven op de vraag waarom ze wel of niet blijven luisteren naar een preek, gegeven in de periode tussen 21 januari en 23 april. In de linkerkolom staan de antwoorden gerubriceerd, In de rechterkolom staat de wanneer en waar de reden genoemd is.

Wat maakt dat je blijft luisteren?	Hoe vaak genoemd en wanneer?
Heldere structuur zonder veel herhaling/een duidelijk punt/heldere taal/een concreet bijbelverhaal	<i>28 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Herkenbaarheid in je leven. Goede voorbeelden	<i>21 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Afwisseling in vormen, bijv. interactie tijdens de preek (hieronder valt ook de enquête of kijken wat er anders staat dan in de kinderbijbel)/beeldgebruik	<i>15 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Leven in verbinding met de Bijbel gebracht. Geloven wordt relevant gemaakt voor de hele week. Je leert er iets van	<i>14 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Band met de predikant/persoonlijke voorbeelden tijdens preek	<i>6 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Kort	<i>6 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Aantrekkelijke liturgie (goede liedjes)	<i>3 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Meedenken in de voorbereiding	<i>2 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Samen met gemeente zijn	<i>2 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Presentatie (geen toga, niet op preekstoel, heen en weer lopen)	<i>2 keer genoemd in diverse beoordelingen</i>
Goede banken/akoestiek e.d.	<i>1 keer genoemd</i>

Wat maakt dat je afhaakt?	Hoe vaak genoemd? En wanneer?
Eigen vermoeidheid	enquête 8-4
Mijn gedachten dwaalden af	enquête 1-4 enquête 25-3 enquête 22-4
De kerk is een van de weinige plekken (misschien wel de enige) waar ik echt even helemaal tot rust kom. Dat betekent ook wel dat je dan soms aan andere dingen in je leven moet denken en dat ik de preek niet helemaal volg.	enquête 1-4
Iemand nieste voor mij en de moeder zei dat ze stil moest zijn.	enquête 1-4
Van al dat zitten werd ik best wel lui	enquête 25-3

Onderstaande tabel is een overzicht van antwoorden op vraag 2-5 van de enquête.

Zin om naar de preek te luisteren	meegenomen in de preek	herkenning in de preek	reden	betekent iets
preek 25 maart				
75	51	70	preek sprak aan, maar te lang	nieuws geleerd
82	77	71	voorbeelden maar te lang	nieuws geleerd
77	55	31	eentonig en weinig diepgang	nieuws geleerd
78	65	50	kon goed volgen lui	nieuws geleerd
66	50	55	persoonlijke verhalen te diep	ik ervaar dat God er is
40	50	0	relatie met nu eigen	nieuws geleerd

			gedachten	
46	66	51	niet zo langdradig	iets doen met geloof
40	50	70	onderwerp was niet zo lang geconcentreerd	iets nieuws geleerd
1 april ochtend				
65	65	21	wilskracht gedicht	iets nieuws geleerd
70	86	70	interessant afleiding van andere kerkgangers	iets nieuws geleerd
45	70	25	logisch verhaal gedicht	nieuws geleerd
74	40	40	- veel herhaling	betekent niets
40	40	50	didactiek herhaling	betekent niets
60	50	30	- te lang	betekent niets
55	40	30	anekdote aan begin afdwalende gedachten	betekent niets
45	78	53	voorbeeld interessant -	nieuws geleerd
65	75	55	begin -	betekent niets
55	35	40	dwaalde af	betekent niets
20	20	20	- lang	nieuws geleerd
8 april ó ochtends				
70	55	50	interessant onderwerp	nieuws geleerd ervaar dat God

			negatief en theoretisch	er is
61	30	61	- warrig: rode draad was weg	ervaar dat God er is
50	80	45	boeiend ging niet over mij	nieuws geleerd
8 april 's avonds				
70	60	72	goed tempo en helder eigen vermoeidheid	nieuws geleerd
60	40	40	- geen onderwerp	voel me blij, boos e.d
15 april 's avonds				
40	50	50	begin was interessant te lang	betekent niets
25	100	90	herkenbaar en toegankelijk -	nieuws geleerd blij,boos,bang ervaar dat God er is
22	68	39	praktisch verhaal te gedetailleerd	nieuws geleerd ervaar dat God er is
30	25	40	niets anders te doen niet concreet	betekent niets
45	55	60	dicht bij verhaal niet afwisselend	blij/bang/boos ervaar dat God er is
45	19	5	niks herhaling	betekent niets
60	80	60	vernieuwend ik was moe	nieuws geleerd
77	79	71	link met heden	ervaar dat God

			langdradig hervertellen van verhaal	er is
55	67	50	interessant onderwerp -	nieuws geleerd
22 april 's avonds				
51	70	80	Ik herkende dingen van mijzelf Dingen die ik niet begreep	Blij, boos, bang of verdrietig door de preek
70	80	85	De preek was straight to the point en had een duidelijke opbouw. De dominee sprak duidelijk en bleef bij het punt. Ik ben niet afgehaakt	iets nieuws geleerd. Ga iets doen met mijn geloof komende week.
6	8	7	Het sprak me aan Ik werd even afgeleid	Ga iets doen met mijn geloof komende week.
35	61	51	Goed onderwerp	Ik heb iets nieuws geleerd. Ik voel me blij/boos/bang/v erdrietig